

UiO : **Det juridiske fakultet**

Seksualisert vold som strategisk våpen i krig

Utviklingen i nasjonal- og internasjonal lovgivning og rettspraksis

Kandidatnummer: 597

Leveringsfrist: 25.november 2015

Antall ord: 17.998

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING.....	1
1.1	Tema for oppgaven	1
1.2	Kort om utviklingen av rettsområdet	1
1.3	Nasjonalt ansvar for etterforskning.....	2
1.3.1	Begjæring om utlevering	2
1.3.2	Bevismessige utfordringer.....	3
1.3.3	Utfordringer i tiden som kommer.....	3
1.4	Sentrale spørsmål i oppgaven	3
1.5	Begrepsavklaringer	4
1.6	Avgrensning av oppgaven.....	5
2	RETTSKILDER OG METODE.....	5
2.1	Rettskilder	5
2.2	Avhandlingens metode.....	6
2.3	Rettspraksis og internasjonale organer	7
3	KRAV TIL AT STATENE DEFINERER KJØNNBASERT VOLD I SIN LOVGIVNING	7
3.1	Nærmere om temaet - hva skal til for å bli straffet?	7
3.2	Det internasjonale perspektivet.....	8
3.2.3	Roma - vedtektene og ICC	10
3.2.4	Relevant rettspraksis.....	11
3.3	Hvordan er dette håndtert nasjonalt?	12
3.3.1	Internasjonalisering av straffelovgivningen	12
3.3.2	Den nye straffeloven av 2005.....	14
3.4	Vurdering	15
4	KJØNNBASERT VOLD SOM DEL AV KRIGFØRING	15
4.1	Nærmere om temaet.....	15
4.2	Det internasjonale bildet	18
4.2.1	FN resolusjon 1325.....	18
4.2.2	FN resolusjon 1820.....	19
4.2.3	FN resolusjon 1888.....	19
4.2.4	Relevant rettspraksis.....	21
4.3	Er dette reflektert nasjonalt?	21
4.3.1	Folkemord, krigsforbrytelser og forbrytelser mot menneskeheten	21

4.4	Vurdering	24
5	PRAKTISKE STRUKTURER	24
5.1	Nærmere om temaet	25
5.2	De internasjonale strukturene.....	25
5.2.1	Opprettelse og rettslig grunnlag	25
5.3	De nasjonale strukturene	26
5.4	Vurdering	26
6	PROSEDYREREGLER	26
6.1	Nærmere om temaet	26
6.2	Internasjonale regler.....	27
6.2.1	Relevant rettspraksis.....	28
6.3	Nasjonale regler	29
6.3.1	Relevant rettspraksis.....	29
6.4	Vurdering	32
7	HVEM HAR PÅTALEANSVAR?	32
7.1	Nærmere om temaet	32
7.2	Internasjonalt ansvar	33
7.3	Nasjonalt ansvar.....	33
7.3.1	Aktuelle bestemmelser i Utlendingsloven.....	33
7.4	Utfordringer i forhold til påtale av saker etter kapittel 16	35
7.5	Vurdering	36
8	OVERORDNEDES ANSVAR	37
8.1	Nærmere om temaet	37
8.2	Internasjonalt perspektiv	37
8.2.1	Relevant rettspraksis.....	37
8.3	Nasjonal håndtering	39
8.4	Vurdering	39
9	FORBUDET MOT TILBAKEVIRKNING AV LOVER.....	40
9.1	Nærmere om temaet	40
9.2	Det internasjonale perspektivet	40
9.3	Nasjonal håndtering av problemstillingen	41
9.3.1	Problemstillinger knyttet til forbudet om tilbakevirkning.....	41
9.3.2	Relevant rettspraksis.....	43
9.4	Vurdering	49

10	OPPSUMMERING OG VEIEN VIDERE	49
10.1	Norges framtidige rolle i håndteringen av forbrytelser begått i internasjonale konflikter	49
10.2	"Flukten fortsetter for mange kvinner"	50
10.3	Fokus for framtida - Norge som en del av verden	51
	LITTERATURLISTE.....	53

1 INNLEDNING

1.1 Tema for oppgaven

I en stadig mer globalisert verden, må også det norske rettsvesenet forholde seg til grove brudd på folkeretten. En konsekvens av mange væpnede konflikter og en stadig større flyktningstrøm, er at Norge må håndtere grove forbrytelser, som krigsforbrytelser, forbrytelser mot menneskeheten og folkemord. Jeg har valgt å skrive denne oppgaven, fordi forbrytelsene som omfatter seksualisert vold ofte er av en slik karakter at de er vanskelige å strafforfølge. Videre har de innvirkning på kvinners liv på en helt grunnleggende måte. Ikke bare gjør de fysisk skade, men ofte også uopprettelig psykisk skade. Når det i tillegg er uvisst om man vil få oppreisning rettslig eller økonomisk, blir disse traumene ekstra tunge å bære.

Seksualisert vold i krig har fått et stadig større fokus internasjonalt, og med ad hoc domstolene i det tidligere Jugoslavia (ICTY) og Rwanda (ICTR), ble disse sakene satt på dagsorden. Den internasjonale straffedomstolen (ICC) har fortsatt dette arbeidet, og ved opprettelsen av denne domstolen ble det én gang for alle slått fast at slike forbrytelser ikke lenger kan regnes som straffrie. Disse forbrytelsene skal forfølges på selvstendig grunnlag, og ikke lenger regnes som en uheldig tilleggskonsekvens av annen type vold eller av krig generelt.

1.2 Kort om utviklingen av rettsområdet

I artikkelen "Creating International Law. Gender as a New Paradigm" av Catharine MacKinnon, kommer forfatteren inn på utviklingen i internasjonal rett og rettsforståelse av kjønnsbasert vold.¹ Hun slår fast at voldtekt først og fremst har blitt oppfattet som diskriminering på bakgrunn av kjønn. Etter hvert har denne oppfatningen endret seg; særlig gjennom arbeidet til domstolene ICTY og ICTR. I tidligere Jugoslavia ble det utviklet verktøy for å håndtere individuelt ansvar for kollektiv kriminalitet.² I Rwanda ble kjønnsbasert kriminalitet strafforfulgt, og i blant annet Akayesu-saken ble "voldtekt" gitt både innhold og dimensjon. I denne saken ble "voldtekt" definert som en fysisk invasjon av seksuell art, begått mot en person under tvang.³ Seksualisert vold, som inkluderer voldtekt, er enhver handling av seksuell art, som blir begått mot en person under tvang.

---

¹ MacKinnon, Catharine; "Creating International Law. Gender as a New Paradigm", i (Red) Balliet, C.M. Non-State Actors, Soft Law and Protective Regimes. From the Margins 2012 ss. 17-31

² MacKinnon, Catharine; "Creating International Law. Gender as a New Paradigm", i (Red) Balliet, C.M. Non-State Actors, Soft Law and Protective Regimes. From the Margins 2012 ss. 17-31, s 20

³ ICTR v. Akayesu

I Roma-vedtektene ble seksualisert vold definert som en forbrytelse mot menneskeheten.⁴ Videre ble det lagt til grunn prosessuelle regler for hvordan ofre og vitner i slike saker skulle håndteres. Enkeltsaker håndtert av ICC viser hvordan seksualisert vold brukes som et spesifikt våpen i hver enkelt konflikt. I saken mot Lubanga ble gutter gjort til voldtektsmenn og jenter til sexslaver.⁵ På denne måten ønsket Lubanga å gjøre dem til barnesoldater, som han kunne kommandere og bruke etter eget ønske.⁶ Arrestasjonsordren mot President Al Bashir av Sudan er et annet eksempel; han beskyldes for å bruke voldtekt i forbindelse med folkemord.⁷ Det er ikke tvil om at dette er et effektivt våpen for å ødelegge folk. Voldtekt er nå et anerkjent våpen i krig, i folkemord, i tortur og terrorisme, og en vanlig forbrytelse mot menneskeheten.⁸

1.3 Nasjonalt ansvar for etterforskning

I Norge er det Seksjon for Internasjonale forbrytelser ved Kripos som etterforsker denne typen saker. I forbindelse med oppgaven har jeg snakket med Seksjonsleder for Internasjonale forbrytelser ved Kripos, Sigurd Andreas Moe. Forbrytelser som omfattes av den nye straffelovens kapittel 16 om folkemord, krigsforbrytelser og forbrytelser mot menneskeheten, er hovedtyngden av sakene denne enheten jobber med. Ofte er etterforskningen et resultat av et internasjonalt samarbeid, men sakene kan også stamme fra Interpol eller UDI, som for eksempel kan ha fått kjennskap til sakene gjennom intervju med potensielle asylsøkere. Videre hender det at asylanter selv tipser om overgripere, fordi de rett og slett har møtt overgriperen på gata i Norge.

1.3.1 Begjæring om utlevering

I sakene der hjemlandet eller det landet forbrytelsen ble begått i, begjærer utlevering av tiltalte, er det ikke et absolutt krav om bevis av skyld. Det er tilstrekkelig at det er sannsynlighetsovervekt for at vedkommende har begått forbrytelsene tiltalen omfatter. For at Norge skal kunne utlevere tiltalte til et annet land for strafforfølgelse, må det på forhånd avklares om tiltalte vil få en rettfærdig rettergang, at vedkommende ikke står i fare for å bli idømt dødsstraff, bli utsatt for tortur osv., og at soningsforholdene er adekvate. I motsatt fall kan ikke vedkommende utleveres, men må strafforfølges her. Kripos må vurdere tilstanden i de ulike

---

⁴ UDI-regelverk, *Roma-vedtektene av 1998*, (2015)

⁵ ICC v. Lubanga

⁶ MacKinnon, Catharine; "Creating International Law. Gender as a New Paradigm", i (Red) Balliet, C.M. Non-State Actors, Soft Law and Protective Regimes. From the Margins 2012 ss. 17-31, s. 22

⁷ ICC v. Al Bashir

⁸ MacKinnon, Catharine; "Creating International Law. Gender as a New Paradigm", i (Red) Balliet, C.M. Non-State Actors, Soft Law and Protective Regimes. From the Margins 2012 ss. 17-31, s. 28

landene fortløpende i forbindelse med utlevering av eventuelle krigsforbrytere. I forhold til utlevering, har Justisdepartementet siste ordet i saken. Hvis departementet slår fast at det er grunnlag for utlevering, kan tiltalte anke saken videre til Den europeiske menneskerettighetsdomstol (EMD) dersom tiltalte er uenig i avgjørelsen.

1.3.2 Bevismessige utfordringer

Saker som omfatter seksualisert vold er ofte krevende i forhold til bevis. Kripos kan ha fått tips om saker som ligger langt tilbake i tid, for eksempel tilbake til 90-tallet og krigen på Balkan. Da kan offeret være uvillig til vitne, fordi hun har gått videre i livet og ikke ønsker å rippe opp i hendelsene. Det kan også oppleves krevende av kulturelle grunner; disse overgrepene er det ikke akseptert at man snakker om i alle befolkningsgrupper. Noen foretrekker at de ties ihjel, og sammenholdt med hvor traumatiserende overgrepene og tiden etterpå har vært, må Kripos bare la saken ligge. Uten vitner blir det ingen sak. For disse kvinnene handler det om selvoverlevelse.⁹

1.3.3 Utfordringer i tiden som kommer

I forbindelse med den flyktningstrømmen vi nå ser, blant annet som en konsekvens av krigen i Syria, er det grunn til å tro at et ikke ubetydelig antall av de som kommer til landet, ikke har krav på beskyttelse fordi de selv har gjort seg skyld i grove krigsforbrytelser.¹⁰ På bakgrunn av den kunnskapen Kripos har i forbindelse med tidligere internasjonale konflikter, er det ikke tvil om at mengden saker innenfor kapittel 16 i den nye straffeloven, sannsynligvis vil øke i årene som kommer.

1.4 Sentrale spørsmål i oppgaven

Et sentralt spørsmål i denne oppgaven er hvorvidt vi gjennom den nye straffeloven i tilstrekkelig grad er beredt til å håndtere denne typen saker. Videre er det aktuelt å se på om vi tar kjønnsperspektivet i sakene tilstrekkelig på alvor i forhold til ny lovgivning. Hva med forholdet til internasjonale rettskilder, som vi også er bundet av? Er det samsvar mellom våre nasjonale bestemmelser på området og de internasjonale konvensjonene vi har ratifisert. Det er også aktuelt å diskutere konsekvensen av forbudet mot tilbakevirking av lover i Grunnloven § 97; særlig når det gjelder forbrytelser begått før kapittel 16 i den nye straffeloven trådte i kraft i 2008. Jeg vil også se på overordnetes ansvar i slike saker. I tillegg er det nødvendig å se på

---

⁹ Jfr samtale med Sigurd Moe, Kripos, 27.10.2015

¹⁰ Jfr samtale med Sigurd Moe, Kripos, 27.10.2015

hvem som har påtalekompetanse i disse sakene og hvilke prosedyreregler som gjelder. Praktiske strukturer blir også et tema i oppgaven. Til slutt tar jeg for meg utfordringer i tiden som kommer og Norges rolle i et globalt perspektiv.

1.5 Begrepsavklaringer

Det er viktig å avklare hva de ulike nøkkelbegrepene betyr, fordi seksualisert vold sorterer under samlebestemmelser, som igjen omhandler flere kategorier forbrytelser. Seksualisert vold kan ses både som et ledd i folkemord, en forbrytelse mot menneskeheten og som krigsforbrytelse. For å systematisere den videre fremstillingen, har jeg nedenfor forsøkt å definere hva som faller inn under de enkelte begrepene.

Folkemordkonvensjonen av 1948 definerer i artikkel 2 folkemord på følgende måte:¹¹

Artikkel II

I nærværende konvensjon betyr folkemord en hvilken som helst av følgende handlinger som er begått i den hensikt å ødelegge helt, eller delvis, en nasjonal, etnisk, rasemessig eller religiøs gruppe som sådan:

- a) å drepe medlemmer av gruppen;
- b) å forårsake alvorlig legemlig eller sjelelig skade på medlemmer av gruppen;
- c) bevisst å la gruppen utsettes for levevilkår som tar sikte på å bevirke dens fysiske ødeleggelse helt eller delvis;
- d) å påtvinge tiltak som tar sikte på å forhindre fødsler innen gruppen;
- e) med makt å overføre barn fra gruppen til en annen gruppe.

Videre slår artikkel 3 fast at følgende forbrytelser skal straffes som folkemord:

Artikkel III

Følgende handlinger skal være straffbare:

- a) folkemord;
- b) sammensvergelse om å begå folkemord;
- c) direkte og offentlig oppfordring til å begå folkemord;
- d) forsøk på å begå folkemord;
- e) medvirkning til folkemord.

---

¹¹ UDI-regelverk, *Konvensjon om forhindring og avstraffelse av forbrytelsen folkemord 1948* (2015)

Det karakteristiske for forbrytelser mot menneskeheten er at det dreier seg om grove integritetskrenkende handlinger begått som ledd i et utbredt eller systematisk angrep på en sivilbefolkning. De kan være begått så vel i fredstid som i krigstid.¹²

Krigsforbrytelser er alvorlige brudd på den internasjonale humanitærretten, dvs. de folkerettslige regler som gjelder i væpnede konflikter. Det dreier seg om sedvanerettslige eller traktatfestede regler om forbudte krigføringsmetoder og om beskyttelse av sivile, sårede og syke, krigsfanger og andre særskilte grupper og objekter.¹³

1.6 Avgrensning av oppgaven

Jeg har valgt å avgrense denne oppgaven til å handle om seksualisert vold mot kvinner og jenter i krig. Det er gjort omfattende undersøkelser som viser at seksualisert vold også begås mot menn og ikke minst mot barn generelt.¹⁴ Jeg anerkjenner at det begås systematiske overgrep; også mot menn og barn generelt i krig, men det ville imidlertid ha blitt altfor omfattende hvis jeg også skulle tatt med disse gruppene i oppgaven min.

2 RETTSKILDER OG METODE

2.1 Rettskilder

Folkerettslige forpliktelser legger premisser for nasjonal lovgivning. Norge har ratifisert flere av de internasjonale konvensjonene, og disse er gjort til norsk lov gjennom transformasjon. Det at vi i større og større grad må håndtere forbrytelser som er begått i andre land, er en stor utfordring. Straffeloven 2005 kapittel 16, som omhandler terror, rikets sikkerhet og forbrytelser mot menneskeheten, trådte i kraft allerede i 2008. Den resterende loven trådte i kraft i oktober 2015.

I oppgaven tar jeg for meg både forarbeidene til den nye straffeloven og straffelovens kapittel 16. I forarbeidene legger jeg særlig vekt på kapitlene om internasjonalisering av straffelovgivningen og om folkemord, krigsforbrytelser og forbrytelser mot menneskeheten. Grunnloven § 97 om forbud mot å gi lover tilbakevirkende kraft, er også sentral i drøftelsene mine. Bestemmelsene i Utlendingsloven kapittel 8 om utvisning er også relevante.

---

¹² Justis- og politidepartementet, *Høringsnotat - straffebestemmelser om folkemord, forbrytelser mot menneskeheten og krigsforbrytelser*, april 2007, (2015)

¹³ Justis- og politidepartementet, *Høringsnotat - straffebestemmelser om folkemord, forbrytelser mot menneskeheten og krigsforbrytelser*, april 2007, (2015)

¹⁴ Bistandsaktuelt, Houge, Anette Bringedal, *Seksualiserte overgrep i krig*, 19.04.2015, (2015)

Folkeretten er viktig for denne oppgaven ettersom det for eksempel følger av reglene om universell jurisdiksjon at en stat kan strafforfølge personer for visse kriminelle handlinger uavhengig av hvor handlingen er begått, og av gjerningspersonens eller offerets nasjonalitet.¹⁵ Prinsippet er begrunnet med at noen forbrytelser er av så grov karakter at alle stater har en rett - og i noen tilfeller også en plikt - til å strafforfølge dem, uavhengig av om det er noen forbindelse mellom forbrytelsen og landet der sanksjoneringen finner sted.

Jeg har funnet relevant stoff til oppgaven i ulike rettslige bøker og artikler. Gjennom samtale med Sigurd Moe ved Seksjon for internasjonale Forbrytelser ved Kripos og e-post utveksling med Erin Gallagher fra ICC, har jeg fått et unikt innblikk i hvordan disse sakene håndteres både nasjonalt og internasjonalt. Videre har jeg snakket med Marit Formo, som er statsadvokat i Telemark, og har god kunnskap om situasjonen i Rwanda.

2.2 Avhandlingens metode

Ved å gjennomgå forarbeidene - og relevante bestemmelser i den nye straffeloven, har jeg sett på om det er samsvar mellom nasjonal- og internasjonal lovgivning. Videre har jeg tatt for meg kvinnekonvensjonen (CEDAW) og tilhørende generelle anbefalinger fra kvinnekommiteén. Anbefalingene viser hvordan innholdet i konvensjonen skal forstås. CEDAW ble inkorporert i norsk rett som et tillegg til Menneskerettsloven av 1999. Jeg har også tatt for meg ulike resolusjoner fra FNs sikkerhetsråd. Disse resolusjonene har fokus på vold mot kvinner og peker særlig på seksualisert vold i væpnet konflikt.

Roma-vedtektene er grunnlaget for den internasjonale straffedomstolen, ICC. Jeg gjennomgår kort de sentrale bestemmelsene i vedtektene satt i sammenheng med tema for oppgaven min. Jeg er også innom barnekonvensjonen i drøftelsen om hvorvidt "barnets beste" bør komme foran hensynet til straffansvar og utlevering for strafforfølgning i hjemlandet eller landet der forbrytelsen ble begått. Ved motstrid mellom norsk lov og en del internasjonale traktater eller konvensjoner, vil det internasjonale regelverket ha forrang, jf. menneskerettsloven § 3.

Ved å hente informasjon både fra media og fra seksjonslederen i Kripos og Marit Formo ved statsadvokatembetet i Telemark, ønsker jeg å fokusere på faktiske utfordringer i forhold til saker som omhandler seksualisert vold mot kvinner. Erin Gallagher fra ICC har også gitt meg et godt innblikk i hvordan slike saker håndteres av etterforskere i ICC. Dette er forhåpentlig-

---

¹⁵ FN, *Hva er folkerett?*, 25.06.2013, (2015)

vis med på å gi oppgaven en forankring i dagens internasjonale situasjon og håndteringen av denne.

I kapittel 3 ser jeg på hvordan statene definerer kjønnsbasert vold i sin lovgivning. Videre ser jeg på kjønnsbasert vold som en del av strategisk krigføring i kapittel 4. Så ser jeg på hvilke praktiske strukturer som finnes internasjonalt og nasjonalt i kapittel 5. Kapittel 6 omhandler prosedyrereglene, kapittel 7 handler om hvem som har påtaleansvar og kapittel 8 omhandler overordnedes ansvar. I kapittel 9 ser jeg på forbudet mot tilbakevirkning av lover, før jeg oppsummerer og reflekterer rundt veien videre i kapittel 10. For hvert kapittel i oppgaven, reddegjør jeg for temaet før jeg ser på den internasjonale - og så den nasjonale tilnærmingen til problemstillingen. Hvert kapittel har en kort vurdering eller oppsummering til slutt. Underveis har jeg også tatt med relevant rettspraksis i forhold til temaene.

2.3 Rettspraksis og internasjonale organer

Jeg har tatt for meg tre sentrale dommer fra Høyesterett. I disse dommene tas det stilling til hvorvidt det er sannsynlig at tiltalte har gjort seg skyldig i brudd på bestemmelsene om folkemord, krigsforbrytelser og forbrytelser mot menneskeheten. Det tas også stilling til om det er grunnlag for utlevering av tiltalte for strafforfølging i hjemlandet. Videre har jeg tatt for meg korte sammendrag av rettspraksis både fra ICTY, ICTR og ICC. I alle dommene har jeg forsøkt å belyse de sentrale elementene i forhold til seksualisert vold. I de nasjonale dommene har jeg gått grundigere inn på anførsler og premisser i sakene. Dette er hensiktsmessig fordi seksualisert vold spesielt, men også folkemord, krigsforbrytelser og forbrytelser mot menneskeheten generelt er forholdsvis nye tema i det norske rettssystemet. Jeg legger til grunn at det da er interessant å se på anførselene i disse sakene, med tanke på framtidige saker som omhandler forbrytelser etter straffeloven kapittel 16, ført for norske domstoler.

3 KRAV TIL AT STATENE DEFINERER KJØNNBASERT VOLD I SIN LOVGIVNING

3.1 Nærmere om temaet - hva skal til for å bli straffet?

Kjønnsbasert vold har historisk sett blitt innfortolket i andre bestemmelser og det har i stor grad blitt vurdert som et privat anliggende. Etter hvert som stadig flere internasjonale konflikter viser at også sivilbefolkningen lider under overgrep fra de stridende parter, har fokuset blitt rettet mot seksualisert vold. Tidligere ble denne formen for vold forklart som en uheldig konsekvens av krig. Menn utførte angivelig disse handlingene, fordi de var separert fra familie og samfunn, og fordi det å være deltaker i krig kan føre til at man utfører ekstreme hand-

linger. Nyere forskning viser at dette ikke er tilfelle. Seksualisert vold er i stor grad en del av en bevisst og strategisk krigføring, og er et våpen på linje med andre våpen. Strafferetten har derfor fått bestemmelser som harmonerer med dette bildet; slike handlinger skal ikke være straffrie. Seksualisert vold er alvorlig, og skal straffes deretter.

Forsker Anette Bringedal Houg har skrevet en artikkel i Bistandsaktuelt om seksualisert vold i krig. Hun viser til den jobben som er gjort i FN; både i forhold til kvinnekonvensjonen, men også de resolusjonene der FNs sikkerhetsråd har fokusert på temaet:

*"Resolusjon 1820 ble vedtatt i juni 2008 under ledelse av Condoleeza Rice. Resolusjon 1888 ble vedtatt for en måned siden, under ledelse av Hillary Clinton. Begge minner om at seksualisert krigsvold kan være krigsforbrytelser, forbrytelser mot menneskeheten og bidra til folkemord og understreker at seksualisert krigsvold utgjør en trussel mot internasjonal fred og sikkerhet. Generelt kan man likevel si at seksualisert krigsvold først og fremst møtes med reaktive tiltak og er fokusert på offerlindring."*¹⁶

3.2 Det internasjonale perspektivet

FNs kvinnekonvensjon (CEDAW) ble vedtatt av FNs Generalforsamling 18. desember 1979, trådte i kraft 3. september 1981 og er i dag ratifisert av 188 stater. CEDAW fastsetter i rettslig bindende form, internasjonalt anerkjente prinsipper og tiltak for å beskytte kvinner mot alle former for diskriminering i forhold til sivile, sosiale, økonomiske og politiske rettigheter. Som et ledd i å oppnå faktisk likestilling mellom kvinner og menn gir konvensjonen et vern mot direkte, indirekte, strukturell og *multippel* diskriminering av kvinner.

Kvinnekonvensjonen definerer diskriminering av kvinner som *"enhver kjønnsmessig sondering, utelukkelse eller innskrenkning som har som virkning eller formål å svekke eller utelukke anerkjennelsen, utnyttelsen eller utøvelsen av kvinners menneskerettigheter og grunnleggende friheter på det politiske, økonomiske, sosiale, kulturelle, sivile eller ethvert annet område, på grunnlag av likestilling mellom menn og kvinner og uten hensyn til ekteskapelig status."*¹⁷

Forøvrig ble CEDAW tidlig kritisert, blant annet av sivilt samfunn, for å ikke omfatte eksklusive bestemmelser om vold mot kvinner, men det har senere blitt framhevet i flere generelle

---

¹⁶ Bistandsaktuelt, Houge, Anette Bringedal, *Seksualiserte overgrep i krig*, 19.04.2015, (2015)

¹⁷ CEDAW art.1

anbefalinger at man legger til grunn at vold mot kvinner skal tolkes inn i grunnlaget for samtlige bestemmelser i konvensjonen.

3.2.1 General Recommendation No. 19 (Violence against Women)

I generell anbefaling nummer 19 om vold mot kvinner, slår kvinnekomitéen fast at kjønnsbasert vold er en form for diskriminering, som er et alvorlig hinder for kvinners mulighet til et selvstendig og fritt liv på lik linje med menn.

Det slås videre fast at kjønnsbasert vold skal tolkes inn i artikkel 1 i konvensjonen, som definerer diskriminering mot kvinner. Vold som vanskeliggjør eller forhindrer kvinners mulighet til å beskyttes av menneskerettigheter og grunnleggende rettigheter underlagt generell internasjonal lovgivning eller konvensjoner, regnes som diskriminering etter artikkel 1 i konvensjonen.

Det slås under punkt 1 (c) i anbefalingen fast at rettighetene og frihetene etter konvensjonen også omfatter retten til likeverdig beskyttelse i tråd med humanitære normer i internasjonale - eller interne væpnede konflikter. Konvensjonen omfatter også vold utøvet av offentlige myndigheter. Statene er forpliktet til å forhindre vold og overgrep begått av andre personer, organisasjoner eller foretak. Staten skal etterforske og straffe tilfeller av vold, og de skal også kompensere ofrene.

I punkt 16 i rekommandasjonen slås det fast at krig, væpnede konflikter og okkupasjon av territorier ofte fører til økt prostitusjon, menneskehandel og seksuelle overgrep mot kvinner. Dette krever spesifikke beskyttelses- og straffetiltak.

3.2.2 General Recommendation No. 30 (Women in conflict prevention , conflict and post-conflict situations)

Denne anbefalingen er fra 1.november 2013, og tar for seg sentrale tema i forhold til kvinner i væpnede konflikter. Komitéen anbefaler at statene benytter seg av en kjønns sensitiv praksis i forbindelse med etterforskning av forbrytelser før, i løpet av og etter en krig. Det understrekes videre at ikke-statlige organisasjoner, som for eksempel væpnede grupper, må respektere kvinners rettigheter i konfliktsituasjoner, og at dette innebærer et totalforbud mot kjønnsbasert vold. I forhold til internasjonal straffelovgivning, må man også inkludere definisjonene av kjønnsbasert vold, og da spesielt seksualisert vold. Videre er det klart at kvinner og jenter i økende grad er målet for- og ofre for ulike former for vold og misbruk. Dette omfatter tilfeldige drap, tortur, kjønnslemlestelse, seksualisert vold, tvangsekteskap, tvungen prostitusjon og tvungent svangerskap, tvungen abort og tvungen sterilisering. Det er udiskutabelt at selv

om alle sivile påvirkes av væpnet konflikt i varierende grad, rammes kvinner og jenter i økende grad ved bruk av seksualisert vold. Dette brukes som en taktikk i krig, for å ydmyke, dominere og skape frykt. Videre er det kjent at seksualisert vold vedvarer også etter at den væpnede konflikten er opphørt.

Komitèen anbefaler etter dette at statene forbyr alle former for kjønnsbasert vold, spesielt seksualisert vold, gjennom både lovgivning, retningslinjer og protokoller. Det er videre anbefalt at statene gjør alt de kan for å forhindre, etterforske og straffe alle former for kjønnsbasert vold, særlig seksualisert vold begått av statlige - og ikke statlige aktører, og implementerer en politikk med nulltoleranse for disse handlingene. Et eksempel på hvordan man effektivt kan møte ofre for seksualisert vold, er at man skaper arenaer der ofrene møter både medisinsk-rettslig og psykososiale tjenester på ett sted.

Når konflikten ender, må samfunnet være i stand til å håndtere fortiden. Dette er komplisert, og innebærer blant annet å stille de som har brutt menneskerettighetene til ansvar for sine handlinger. Det sentrale er at disse må strafforfølges for de handlingene de har begått, og at ofrene må få oppreisning. I disse prosessene er det også viktig å sikre ofrene beskyttelse gjennom de offentlige høringene. Den kriminelle ansvarligheten, inkludert det å sikre rettssystemets uavhengighet og integritet, må også vektlegges. Ved å styrke kapasiteten i forhold til sikkerhet, medisinsk - og juridisk personell som kan samle inn og bevare rettsmedisinske bevis relatert til seksualisert vold i tilknytning til konflikter, og ved å samarbeide med andre rettssystemer (inkludert den internasjonale straffedomstolen), bidrar man til å styrke ofrene for seksualisert vold sin rettsikkerhet.

3.2.3 Roma - vedtektene og ICC

Grunnlaget for ICC, er Roma-vedtektene. De definerer hvilke saker som faller innenfor domstolens grunnlag.¹⁸

I vedtektenes art. 7(1)(h) slås det fast at forfølgelse av enhver identifiserbar gruppe på grunn av kjønn, kan utgjøre en forbrytelse mot menneskeheten hvis det er begått i sammenheng med andre typer forbrytelser mot menneskeheten eller andre forbrytelser under rettens jurisdiksjon.

---

¹⁸ Edited by Anne-Marie de Brouwer, Charlotte Ku, Renèe Römkens og Larissa van den Herik
Sexual Violence as an International Crime: Interdisciplinary Approaches Utgitt i juni 2012
Kapittel 5-7

I flere deler av vedtektene karakteriseres kjønnsforbrytelser slik som voldtekt, seksuelt slave-
ri, tvungen prostitusjon og tvungent svangerskap som en krigsforbrytelse og/eller forbrytelse
mot menneskeheten.

Art. 54(1)(b) slår fast at domstolen skal ta i betraktning forbrytelsens natur; særlig når det
gjelder seksualisert vold, kjønnsbasert vold og vold mot barn.

Art. 68(1) slår fast at kjønnspektivet også må inkluderes når det er snakk om vitnebe-
skyttelse og beskyttelse av ofre.

Art. 42(9) krever at aktor utpeker rådgivere med juridisk ekspertise på seksualisert - og
kjønnsbasert vold. GCU (Gender and Children Unit) er derfor etablert, og består av eksperter
med rettslig og psyko-sosial ekspertise.

Det er utarbeidet en manual som gir en detaljert beskrivelse av hvordan man skal håndtere
denne typen saker. Den beskriver både hvordan man bør etterforske disse overgrepene og
hvordan man skal behandle vitner og ofre for slike overgrep. Utfordringen er å definere disse
overgrepene som utbredte og systematiske angrep på sivilbefolkningen i krig; gjerne som en
del av et folkemord.

3.2.4 Relevant rettspraksis

Etterforskningen knyttet til situasjonen i Sentral-Afrika representerte den første gangen det
internasjonale rettssystemet håndterte en situasjon der anklagene om seksualisert vold var i
flertall i forhold til påståtte drap. I saken mot Jean Pierre Bemba ble det framlagt bevis på at
han sendte soldatene sine for å bidra til at president Patassè beholdt makten sin.¹⁹ Dette resul-
terte i utbredt bruk av voldtekter og andre former for seksualisert vold. Anklagene mot Bemba
inkluderte voldtekt som forbrytelse mot menneskeheten og krigsforbrytelse.

Undersøkelsene i forhold til situasjonen i Uganda viste hvordan The Lord`s resistance Army
(LRA) systematisk bortfører jenter som seksuelle slaver og for voldtekt. Joseph Kony og and-
re høyt oppe i systemet i LRA, blir forsøkt tiltalt for seksualisert vold og voldtekt som en for-
brytelse mot menneskeheten og krigsforbrytelser.²⁰ Arrestasjonsordrene er imidlertid fremde-
les utestående.

---

¹⁹ ICC v. Bemba

²⁰ ICC v. Kony

I begjæringen om arrestasjon av president Al Bashir fra Sudan, ble det lagt til grunn at voldtekt og seksualisert vold begått i Darfur var en integrert del av hans forsøk på å ødelegge Fur, Massalit og Zaghawa gruppene, og at han derfor burde tiltales for folkemord jfr. Roma-vedtektene.²¹ Voldtekt av jenter og kvinner i og rundt IDP leirene for mat eller ved er systematisk, og nyter godt av total straffrihet. Siden 2003 har tusenvis av kvinner og jenter blitt voldtatt i alle tre stater i Darfur av medlemmer av militæret/Janjaweed og væpnede styrker, og dette skjer fortsatt i dag. En tredjedel av ofrene for voldtekter er barn. Voldtekt er et stille våpen som blir brukt til å ødelegge hele samfunn. Presidenten nekter for at disse voldtektene skjer.

I mars 2009 ble det utstedt en arrestordre, som omhandlet fem tilfeller av forbrytelser mot menneskeheten og to tilfeller av krigsforbrytelser. I juli 2009 ble det utstedt en ny arrestordre mot Omar Al Bashir for tre tilfeller av folkemord begått mot de etniske gruppene Fur, Masalit og Zaghawa: folkemord i form av drap, folkemord ved å forårsake alvorlig fysisk og mental skade og folkemord ved å bevisst påføre den enkelte gruppen levekår med den hensikt å ødelegge dem fysisk. Det ble videre lagt til grunn at tusenvis av kvinner, primært fra de nevnte etniske gruppene, ble ofre for voldtekter i perioden arrestasjonen gjelder for.

Bevisene viser at massevoldtekter blir begått også i dag. President Al Bashir har beordret utvisning av alle som har hjulpet ofre for voldtekter. I stedet for å stoppe voldtektene, har presidenten valgt å stoppe informasjonen om dem.

3.3 Hvordan er dette håndtert nasjonalt?

3.3.1 Internasjonalisering av straffelovgivningen

Det er åpenbart at folkerettslige forpliktelser påvirker nasjonal lovgivning i stor grad:

*"Utviklingen gjør at de norske lovgiverne ved vedtakelsen av en ny straffelov ikke utelukkende kan bygge på nasjonale rettspolitiske vurderinger av hvilke handlinger som er straffverdige. På enkelte områder gjør de internasjonale forpliktelsene nå seg så sterkt gjeldende at det kun er mindre valg som er overlatt til de nasjonale lovgiverne."*²²

De internasjonale instrumentene som pålegger statene å straffe bestemte forbrytelser på tvers av landegrensene, er mange. FN står i en særstilling i forhold til temaet for denne oppgaven.

---

²¹ ICC v. Al Bashir

²² NOU no..8 2007/2008 s. 27

FN har vedtatt konvensjoner som omhandler blant annet krigsforbrytelser, folkemord og forbrytelser mot menneskeheten. Noen av konvensjonene går langt i å oppstille vilkår for hvordan reglene om medvirkning, forsøk og subjektiv skyld skal oppstilles. Roma-vedtektene, som jeg har omtalt ovenfor, er et eksempel på dette. I del tre av vedtektene finner vi alminnelige strafferettslige prinsipper som Den internasjonale straffedomstolen skal anvende. Denne delen omfatter blant annet:

*"...bestemmelser om legalitetsprinsippet, prinsippet om at lover ikke skal ha tilbakevirkende kraft, medvirkningsansvar og forsøk, strafferettslig lavalder, betydningen av at man har handlet i offisiell stilling, overordnedes ansvar for underordnedes handlinger og betydningen av å ha handlet under kommando. Videre finnes bestemmelser om foreldelse, skyldkrav, straffrihetsgrunner og faktisk og rettslig uvitenhet (villfarelse)."*²³

Ved gjennomføringen av de folkerettslige forpliktelsene, har man i stor grad lagt til grunn eksisterende straffebud. Disse bestemmelsene har vært så vide at de også kan sies å inkludere de internasjonale straffebudene. Fordelen med en slik passiv transformasjon, er at lovprosessen går hurtigere enn den ville ha gjort hvis det var nødvendig å utarbeide en helt ny lov eller helt nye bestemmelser. Ulempen med denne transformasjonsformen, er at de internasjonale overvåkningsorganene som skal sørge for at den internasjonale lovgivningen gjennomføres i nasjonal lov, kan være kritiske til om de eksisterende bestemmelsene er tydelige nok i forhold til de straffebudene de er ment å dekke. Hvis bestemmelsene blir for generelle slik at de dekker en hel rekke andre forhold enn det de etter internasjonal lov er ment å dekke, vil vi kunne bli beskyldt for å ikke ta lovgivingen tilstrekkelig på alvor. I ytterste konsekvens kan vi bli fratatt muligheten til å føre sakene selv, og muligheten til å påvirke - og bistå de internasjonale domstolene. I slike tilfeller kan vi også bli pålagt å utlevere den siktede (hvis vedkommende ikke er norsk statsboger) til strafforfølgning i andre stater.

Videre står det i utredningen at:

*"En annen ulempe med passiv transformasjon er at det kan være vanskeligere å beholde oversikten over hvilke internasjonale forpliktelser som en generell straffebestemmelse gjennomfører i norsk rett. Det skaper fare for at man i forbindelse med fremtidig lovarbeid endrer bestemmelsen slik at den utilsiktet ikke lenger gjennomfører forpliktelsen på en dekkende måte, og fare for at påtalemyndigheten og domstolene ikke ser den internasjonale forpliktelsen i en konkret straffesak og dermed ikke følger opp forpliktelsene i praksis."*²⁴

---

²³ NOU no.8 2007/2008 s. 29

²⁴ NOU no. 8 2007/2008 s.30

Det har altså vært en utfordring å se hvilke internasjonale straffebud som er gjennomført i den generelle lovgivningen. Ved utarbeidelsen av den spesielle delen i den nye straffeloven, er de internasjonale forpliktelsene ivaretatt i større grad enn tidligere. I spesialiserte bestemmelser er det lettere å bevare bevisstheten om hvilke bestemmelser som tjener til å gjennomføre forskjellige konvensjonsforpliktelser.

3.3.2 Den nye straffeloven av 2005

Kapittel 16 i den nye straffeloven omfatter folkemord, forbrytelser mot menneskeheten og krigsforbrytelser.

§ 101 om folkemord slår fast at den *"som med hensikt helt eller delvis å ødelegge en nasjonal, etnisk, rasemessig eller religiøs gruppe"*, straffes for folkemord. Handlingene er nærmere definert i bokstav a-e i paragrafen, og det slås til slutt fast at den som visste at noen begikk en slik handling, uten å gripe inn eller anmelde, kan straffes for medvirkning. Straffen for folkemord er fengsel i inntil 30 år.

§ 102 om forbrytelse mot menneskeheten, er en mer omfattende bestemmelse enn den foregående. Her ramses det opp en rekke lovbrudd som begås som *"ledd i et utbredt eller systematisk angrep rettet mot en sivilbefolkning"*. Hovedhensikten bak handlingene kan være å begrense- eller utrydde en folkegruppe, å tvangsflytte en slik gruppe, å tvangssterilisere en gruppe mennesker osv.

Den sentrale delen av bestemmelsen for min oppgave, er bokstav g), som lyder som følger:

"For forbrytelse mot menneskeheten straffes den som...utsetter en person for voldtekt, seksuelt slaveri eller tvungen prostitusjon, tvungent svangerskap, tvangssterilisering eller annen tilsvarende grov seksuell vold."

Straffen for forbrytelse mot menneskeheten er fengsel i inntil 30 år.

§ 103 definerer hvem som kan straffes for krigsforbrytelse mot person i forbindelse med en væpnet konflikt. I denne paragrafen gjentas seksualisert vold som grunnlag for straff. Paragrafens bokstav d) lyder slik:

"For krigsforbrytelse straffes den som...utsetter en beskyttet person for voldtekt, seksuelt slaveri, tvungen prostitusjon, tvungent svangerskap, tvungen sterilisering eller annen tilsvarende grov seksuell vold."

Straffen for krigsforbrytelser er fengsel i inntil 15 år, men inntil 30 år i de tilfellene som er nevnt i første ledd bokstav a til e, eller forøvrig hvis forbrytelsen er grov.

3.4 Vurdering

Både i straffeloven paragraf 102 om forbrytelse mot menneskeheten og paragraf 103 om krigsforbrytelse mot person, er seksualiserte forbrytelser medtatt som eget punkt. Punktene er imidlertid vide, og omfatter alt fra tvangssterilisering til voldtekt. Et berettiget spørsmål kan være om disse forbrytelsene "drukner" blant andre grove forbrytelser. Burde seksualisert vold ha vært gitt en egen bestemmelse i den nye straffeloven? I de ulike konvensjonene vi har ratifisert i Norge, er seksualisert vold inntatt i større eller mindre grad. I noen konvensjoner, som CEDAW, er dette innfortolket gjennom presiseringer fra kvinnekomitéens generelle anbefalinger. Det er imidlertid klart, etter at flere ad hoc domstoler gjennom sitt virke har slått fast at seksualisert vold skal anerkjennes som selvstendige forbrytelser, og etter at den internasjonale straffedomstolen har fortsatt denne jobben, at dette er forbrytelser som er utbredte og overhodet ikke tilfeldige og uheldige konsekvenser av krig. Viktigheten av at overgripere og øvrige ansvarlige stilles til ansvar for sine handlinger, blir stadig understreket som sentralt for forebygging i forhold til pågående og framtidige konflikter, og i forhold til oppreisning for de som allerede har vært utsatt for denne typen handlinger. Gjennom de generelle anbefalingene jeg har gjennomgått, er det også slått fast at seksualisert vold bryter med kvinners grunnleggende menneskerettigheter og er til hinder for utøvelse av internasjonal humanitærrett overfor kvinner.²⁵ Dette burde komme eksplisitt fram i konvensjonsteksten; ikke bare som del av grunnlag for tolkning av den eksisterende teksten, men som eksplisitte bestemmelser som tar disse forbrytelsene tilstrekkelig på alvor.

4 KJØNNBASERT VOLD SOM DEL AV KRIGFØRING

4.1 Nærmere om temaet

I 1993 ble Wien-konferansen avholdt, og vold mot kvinner ble for første gang internasjonalt anerkjent som brudd på grunnleggende menneskerettigheter. Samme år vedtok FNs generalforsamling "Erklæring om eliminering av vold mot kvinner". 4.mars 1994 ble spesialrapportøren utnevnt.

---

²⁵ Røde Kors, *Hovedprinsipper i internasjonal humanitærrett*, (2015)

Selv om kvinner fikk et omfattende regelverk gjennom CEDAW, nevnte ikke konvensjonen vold mot kvinner eksplisitt. I 1992 kom Generell anbefaling nummer 19, som jeg har omtalt tidligere.

Beijingplattformen er ett av de viktigste dokumentene, som blant annet tar for seg vold mot kvinner.²⁶ Plattformen består av tolv hovedpunkter, og ble vedtatt for 20 år siden i år. Blant punktene er kvinner i væpnet konflikt og kvinners menneskerettigheter. I tillegg er flere former for seksuell trakassering og seksuelle overgrep nevnt. Blant disse er systematiske voldtekter og tvungent svangerskap i forbindelse med væpnet konflikt, seksuelt slaveri, tvungen sterilisering og tvungen abort, drap av jentebarn og selektiv abort i forhold til kjønn. Det slås fast at statlige myndigheter skal behandle "alle former for vold mot kvinner og jenter i alle aldre som en straffbar handling, inkludert vold basert på alle former for diskriminering." Videre slår dokumentet fast at det må tas affære i forhold til vold mot kvinner, blant annet basert på etnisk rensing, i væpnede konflikter, under fremmed okkupasjon, religiøs og anti-religiøs ekstremisme og terrorisme.

I sine rapporter har FNs spesialrapportør utdypet flere former for vold mot kvinner. Sentralt for min oppgave står vold begått - eller tolerert av staten; slik som kjønnsbasert vold i væpnet konflikt, vold i forvaring, vold mot flyktninger og internt fordrevne personer og vold mot kvinner fra urbefolkning og minoriteter.

I 2009 ble det utgitt en rapport i forbindelse med 15-årsmarkeringen for FNs spesialrapportør på vold mot kvinner.²⁷ Rapporten tok for seg årsaker og konsekvenser av kjønnsbasert vold, og kom med en rekke beskrivelser av ulike former for vold mot kvinner, og hvordan dette ble møtt i ulike samfunn.

I rapporten er det et eget punkt som omhandler væpnet konflikt. Tidligere har seksualisert vold i krig blitt sett på som en "uheldig konsekvens" av krig istedenfor en kriminell handling i seg selv. Man har begrunnet dette med at handlingene blir begått av menn i en ekstrem situasjon, og at disse er separert fra sine familier og sine samfunn. Studier som omhandler voldtekt i krig, beviser det motsatte. Erfaringer fra flere kjente konflikter, blant annet det tidligere Jugoslavia og Rwanda, viser at seksualisert vold ikke er en uheldig konsekvens av krig. Det viser seg derimot at kvinnekroppen er en viktig del av krigen, og at seksualisert vold mot kvinner derfor er en del av strategien for krigen.

---

²⁶ UN Women, *Beijingplattformen*, (2015)

²⁷ FNs spesialrapportør på vold mot kvinner, *Rapport i forbindelse med 15-årsmarkeringen, 2009*, (2015)

Radhika Coomaraswamy, som var FNs spesialrapportør på vold mot kvinner i perioden 1994-2003, har uttalt:

*"More than the honour of the victim, it is the perceived honour of the enemy that is targeted in the perpetration of sexual violence against women; it is seen and often experienced as a means of humiliating the opposition. Sexual violence against women is meant to demonstrate victory over the men of the other group who have failed to protect their women. It is a message of castration and emasculation of the enemy group. It is a battle among men fought over the bodies of women."*²⁸

Det sentrale i denne konteksten, er at vi må se forbi patriarkalske kjønns hierarki og kvinnelig seksualitet som forklaringer på overgrepene. Art. 27 i Genèvekonvensjonen av 1949 om beskyttelse av sivile i krig, omtaler vold mot kvinner som en forbrytelse mot ære istedenfor en forbrytelse av voldelig karakter.

Seksualisert vold blir ofte både i nasjonale - og internasjonale lover forbundet med offerets moral. Når voldtekt blir sett på som en forbrytelse mot offerets ære eller moral, blir skam resultatet for offeret. Samfunnet ser offeret som "ødelagt" eller "skittent", og dette fokuset fører til at mange ofre verken vil anmelde - eller snakke om det som har rammet dem. Dette gjør slik etterforskning komplisert.

Fraværet av anerkjennelse av kjønnsbasert vold i væpnede konflikter har historisk sett bidratt til at utbredt og systematisk seksualisert vold mot kvinner, ikke har blitt strafforfulgt. Både ICTR og ICTY har imidlertid bidratt til å sette systematisk seksualisert vold mot kvinner på agendaen. Både i konflikten i tidligere Jugoslavia og folkemordet i Rwanda ble seksualisert vold mot kvinner brukt systematisk. Disse domstolene har anerkjent seksualisert vold mot kvinner som krigsforbrytelse, forbrytelser mot menneskeheten, som del av folkemordet, og som tortur.²⁹

Rapporten påpeker at kvinner i liten grad inkluderes i fredsarbeid og prosesser med å bygge opp samfunnet igjen etter krig. Et konkret forslag fra spesialrapportøren er å øke den kvinnelige representasjonen i alle FNs organer, og i alle deler av bestemmelsesapparatet, som militære observatører, politi, fredsmeklere, menneskeretts - og humanitært personell i FN-baserte operasjoner, i fredsforhandlinger og i planleggingen av reetableringer. Videre etterlyser hun

---

²⁸ FNs spesialrapportør på vold mot kvinner, *Rapport i forbindelse med 15-årsmarkeringen, 2009*, (2015)

²⁹ Eboe-Osuji, Chile *International Law and Sexual Violence in Armed Conflicts*

en transparent prosess der overgrepene strafforfølges; primært i det landet der ugjerningen ble begått.

Fokuset på vold mot kvinner i væpnede konflikter, har resultert i tre resolusjoner vedtatt av FNs sikkerhetsråd. Disse kommer jeg tilbake til.

4.2 Det internasjonale bildet

Pågående konflikter, som krigene i Syria og Afghanistan, viser at seksualisert vold brukes systematisk i krigføringen. FN har satt søkelyset på denne problemstillingen gjennom generelle anbefalinger knyttet til kvinnekonsvensjonen, men også gjennom resolusjoner vedtatt av Sikkerhetsrådet. I det følgende tar jeg for meg innholdet i de mest sentrale resolusjonene.

4.2.1 FN resolusjon 1325

31. oktober 2000 ble resolusjon (SCR) 1325 om kvinner, fred og sikkerhet vedtatt. Det var første gang i FNs historie at Sikkerhetsrådet tok stilling til spørsmål omkring kvinners rolle og erfaringer i krig og konflikt. Målet med resolusjonen er at kvinner i større grad skal involveres i arbeidet med å forebygge, håndtere og løse konflikter.

Resolusjonen kom fordi man ut over 90-tallet så at kriger og konflikter i stadig større grad gikk ut over kvinner og jenter. Resolusjonen understreker at kvinner har en rolle i fredsforhandlinger og gjenoppbyggingsarbeid etter en væpnet konflikt. Videre fokuserer resolusjonen på at kvinner og jenter må beskyttes mot voldtekt og andre former for seksualisert vold. I punkt 10 i resolusjonen står det:

"Calls on all parties to armed conflict to take special measures to protect women and girls from gender-based violence, particularly rape and other forms of sexual abuse, and all other forms of violence in situations of armed conflict;"

Resolusjon 1325 har tre hovedpilarer:³⁰

"Prevention": handler om den innsatsen som blir gjort for å hindre at det oppstår konflikter.

"Protection": handler om arbeidet som gjøres for å beskytte sivile (kvinner) i krig og konflikt.

---

³⁰ FOKUS, *Resolusjon 1325 fra FNs sikkerhetsråd*, (2015)

"Participation": tar for seg kvinners generelle politiske deltagelse og myndiggjøring, med særlig fokus i fredsprosesser.

Målet er å oppnå respekt for kvinners menneskerettigheter, og å forstå kvinners erfaring og rolle i konflikt. Det er også viktig å inkludere kvinner i fredsprosesser og forebyggende aktiviteter.

4.2.2 FN resolusjon 1820³¹

Resolusjonen ble vedtatt av FNs sikkerhetsråd 19.juni 2008. Her ble Beijingplattformen vektlagt, og da særlig den delen som omfatter seksualisert vold og kvinner i væpnede konflikter. Statenes ansvar for å respektere og sikre innbyggernes menneskerettigheter i tråd med internasjonal lovgivning, er helt avgjørende. Seksualisert vold brukes i stadig større grad som et strategisk våpen i krig, og sivile er ofte målet for disse overgrepene. Videre ser man også i større grad enn tidligere at dette våpenet brukes systematisk og er utbredt. Hvis man lykkes i å forhindre eller stoppe disse overgrepene, kan det være sentralt i forhold til å bevare internasjonal fred og sikkerhet.

Videre slås det i denne resolusjonen fast at seksualisert vold i krig er en krigsforbrytelse, en forbrytelse mot menneskeheten og en handling som kan regnes som del av et folkemord.

En viktig del av forebyggingen, er opplæring av alle fredsbevarende styrker og humanitært personell. FN er ansvarlig for dette gjennom sikkerhetsrådet. Målet er å forhindre, identifisere og respondere på seksualisert vold og andre former for vold mot sivile. Det må formidles en nulltoleranse for slike overgrep. Ved identifikasjonen av slik type vold, er det viktig at informasjonen om overgrepene er så objektiv og nøyaktig som mulig. I rapportene må statene ta med en analyse av omfanget av denne typen vold og hvordan man håndterer dette i et internasjonalt perspektiv.

Målet med denne resolusjonen og fokuset på seksualisert vold mot kvinner og jenter, er at denne typen vold skal utryddes, og at man skal bli i stand til å beskytte kvinner og jenter mot alle former for seksualisert vold.

4.2.3 FN resolusjon 1888³²

---

³¹ FNs sikkerhetsråd, *Resolusjon 1820,2008*, (2015)

³² FOKUS, *FNs sikkerhetsråds Resolusjon 1888, 2009*, (2015)

Resolusjon 1888 bygger videre på resolusjon 1820, der det etableres spesielle enheter som jobber direkte mot seksualisert vold som våpen i krig. Særlig oppfordrer den FNs medlemsland til å ta de riktige stegene for å gjennomføre implementering av resolusjonen.

Seksualisert vold blir også her anerkjent som et viktig tema innenfor internasjonal sikkerhet.³³

Bakgrunnen for resolusjonen var en dyp bekymring over mangelen på fremgang i forhold til temaet seksualisert vold i væpnet konflikt; særlig mot jenter og kvinner. Dette er utbredt i konflikter over hele verden. I internasjonal humanitærlov må det derfor i større grad tas høyde for at man skal beskytte sivilbefolkningen og da særlig mot seksualisert vold, som man ser det kan være en ekstra stor risiko for at jenter og kvinner blir utsatt for. Sikkerhetsrådet understreker nok en gang viktigheten av at det er staten som bærer det primære ansvaret for sine innbyggers sikkerhet; også i forhold til slike overgrep. Overordnede har et særskilt ansvar for å forhindre- og driver forebyggende arbeid for at slike overgrep ikke skal skje. Kvinners rolle i fredsprosesser understrekes også her.

Det er essensielt at man finner måter å kartlegge utbredelsen av seksualisert vold, og måter å stille overgripere til ansvar på. I denne sammenhengen er koordinering av informasjonen mellom - og fra de ulike spesialrapportørene i FN vesentlig. Sikkerhetsrådet legger til grunn at statene må samarbeide om å bygge opp juridiske systemer for å håndtere saker som omhandler seksualisert vold i væpnet konflikt. Videre må de fredsbevarende styrkene i FN ha et særskilt fokus på nulltoleranse for seksualisert vold i sine operasjoner. Dette skjer gjennom holdningsskapende arbeid og tilstrekkelig bevisstgjøring gjennom trening.

Oppfordringen om å fokusere på denne problemstillingen går også til lokale ledere og religiøse ledere. Disse spiller en viktig rolle i forhold til å bekjempe en kultur der slike handlinger går straffrie.

Sikkerhetsrådet ber om at rapportering på utbredelsen av seksualisert vold gjøres systematisk og at dette også inkluderes i generalsekretærens rapporter der det er naturlig. Samtidig er det viktig å si noe om hvilke tiltak som er satt i verk for å forebygge og bekjempe denne formen for vold. I slike rapporteringssystemer er også sivilt samfunn viktige bidragsytere. Temaet må tas på alvor. Generalsekretæren bes derfor om å ta med følgende punkter i sine periodiske rapporter:

a) en detaljert og koordinert strategiplan på når og hvordan informasjonen skal samles inn

---

³³ FOKUS, *FNs sikkerhetsråds Resolusjon 1888, 2009*, (2015)

b) oppdateringer på hvordan FN jobber med sine fokuspunkter på seksualisert vold, og hvordan man samarbeider internt i FN i forhold til disse

c) informasjon om partene i væpnede konflikter, som er på sikkerhetsrådets agenda, og som er gjenstand for begrunnet mistanke om utøvelse av seksualisert vold i form av voldtekter og liknende handlinger

4.2.4 Relevant rettspraksis

I "Brodanin-saken" forsøkte forsvarerne å definere voldtektene som "enkeltstående, nasjonale hendelser - uavhengig av krigen som sådan."³⁴ Denne påstanden ble avvist. Aktoratet så disse overgrepene som en del av systematiske overgrep mot bosnisk-muslimske kvinner, begått av serbiske soldater og politimenn. Dette ble sett i sammenheng med de mange bosniske muslimske menn som ble pågrepet og slått, og at forretninger som tilhørte disse systematisk ble ødelagt.

I "Pavkovic-saken" omfattet tiltalen seksualisert vold som en naturlig og forutsigbar konsekvens av Joint Criminal Enterprise (JCE).³⁵ Saken dreide seg om etnisk rensing av kosovo-albanere i perioden mars - juni 1999. Minst 700.000 kosovo-albanere ble utvist fra Kosovo, og retten fant at medlemmer av styrkene (FRY) misbrakte kosovo-albanske kvinner mens de ble anholdt i forbindelse med masseutvisningen.

I "Stakic-saken" ble tiltalte dømt for forbrytelser mot menneskeheten, basert på blant annet voldtekter og seksuelle overgrep (inkludert i Omarska-leiren, Keraterm-leiren og Trnopolje-leiren).³⁶ Domstolen fant Stakic medskyldig i etnisk rensing av Prijedor kommune ved å deportere og forfølge bosniske muslimer og bosniske kroater for å etablere serbisk kontroll over området.

4.3 Er dette reflektert nasjonalt?

4.3.1 Folkemord, krigsforbrytelser og forbrytelser mot menneskeheten

---

³⁴ ICTY v. Brodanin

³⁵ ICTY v. Pavkovic

³⁶ ICTY v. Stakic

Bakgrunnen for bestemmelsene i straffelovens kapittel 16 er først og fremst opprettelsen av Den internasjonale straffedomstolen.³⁷ Utgangspunktet er at statene selv skal forfølge slike alvorlige lovbrudd. Det er bare i de tilfellene der staten ikke kan eller vil strafforfølge at ICC skal behandle saken (jfr artikkel 17 i Roma-vedtektene).

De tre forbrytelseskategoriene det aktuelle kapittelet omfatter, er delvis overlappende. Situasjonene forbrytelsene er begått i, bestemmer hvilken kategori forbrytelsen faller inn under. Definisjonen samsvarer med begrepsavklaringene i innledningen min.

De groveste av disse forbrytelsene skal kunne straffes med fengsel i inntil 30 år.

Norge ratifiserte Roma-vedtektene 16.februar 2000. I den forbindelse vedtok Stortinget lov 15. juni 2001 nr. 65 om gjennomføring i norsk rett av Den internasjonale straffedomstols vedtekter 17. juli 1998 (Roma-vedtektene). Imidlertid ble ikke artikkel 6,7 og 8 om folkemord, forbrytelser mot menneskeheten og krigsforbrytelser, gjort til norsk lov. Departementet påpekte at det var ønskelig med slike straffebestemmelser i norsk lov, men at det av hensyn til ratifikasjonsprosessen ikke ble fremmet noe eget forslag om lovendring i tråd med de konkrete bestemmelsene.

Blant høringsinstansene i lovprosessen var det flere som tok til ordet for eksplisitte bestemmelser i tråd med artikkel 6,7 og 8 som en del av norsk straffelovgivning. Utenriksdepartementet uttalte blant annet:

*"[v]edtaket av straffebud mot folkemord, forbrytelser mot menneskeheten og krigsforbrytelser vil være et riktig og viktig signal i forhold til Norges langsiktige og målrettede bestrebelser for å bekjempe straffrihet for de groveste internasjonale forbrytelser. Det vil også være i samsvar med grunnleggende prinsipper innenfor internasjonal strafferett om at nasjonale jurisdiksjoner har hovedansvaret for å gjennomføre straffeforfølgning."*³⁸

Økt globalisering medfører at det i dag er større sjanse enn tidligere for at noen som har gjort seg skyldig i folkemord, forbrytelse mot menneskeheten eller krigsforbrytelse i et annet land, nå oppholder seg i Norge. Spørsmålet blir da om vedkommende kan utvises fra Norge og sendes i retur til sitt hjemland, eller om skranker i forhold til fare for at vedkommende blir utsatt for tortur e.l. ved hjemkomsten, hindrer Norge i å utvise vedkommende.

---

³⁷ Heretter kalt ICC (International Criminal Court)

³⁸ NOU no. 8 2007/2008 s. 51

I en rapport av 24.september 2004, skriver riksadvokaten blant annet følgende om asylsøkere, som kan ha gjort seg skyldig i brudd på de aktuelle bestemmelsene:

*"... Risikerer de tortur eller dødsstraff, ville det være i strid med grunnleggende menneskerettigheter å tilbakeføre dem. Det kan også være at man ikke kan vente noen tilfredsstillende rettsforfølgning i hjemlandet på grunn av politiske forhold, eller fordi rettsapparatet der ikke fungerer. Det er følgelig et reelt behov for å kunne strafforfølge slike forbrytelser i Norge."*³⁹

De folkerettslige reglene om universell jurisdiksjon innebærer at en stat kan strafforfølge personer for visse kriminelle handlinger uavhengig av hvor handlingen er begått, og av gjerningspersonens eller offerets nasjonalitet.⁴⁰ Prinsippet er omtalt tidligere i oppgaven.

Holdningen til personer som har fått opphold i Norge og/eller statsborgerskap etter at gjerningen ble begått, er imidlertid ikke ukomplisert. Departementet har uttalt følgende:

*" Når det gjelder personer som etter handlingstidspunktet har fått norsk statsborgerskap eller tatt bosted i Norge, jf. § 5 annet ledd, er departementet av den oppfatning at disse bare bør kunne strafforfølges etter første ledd nr. 2 for handlinger som etter folkeretten var ansett som folkemord, forbrytelser mot menneskeheten eller krigsforbrytelser på gjerningstidspunktet. For eksempel mener departementet at det ikke bør være anledning til å strafforfølge en person som har fått asyl i Norge for rekruttering av 17-åringer til væpnede styrker i hjemlandet, dersom dette var lovlig etter dette landets rett på gjerningstidspunktet."*⁴¹

Departementet la til grunn at disse bestemmelsene ikke skal gis tilbakevirkende kraft; noe som er i tråd med både Grunnlovens paragraf 97, EMK artikkel 7 og SP artikkel 15.⁴² Flere høringsinstanser tok imidlertid til ordet for at tilbakevirkning både er lovlig og ønskelig når det gjelder så grove forbrytelser som folkemord, forbrytelser mot menneskeheten og krigsforbrytelser. Det nasjonale statsadvokatembetet uttalte blant annet:

" I disse sakene vil det gjennomgående være tale om forfølgning av straffbare forhold begått i utlandet av (på gjerningstidspunktet) utlending. Sakene vil normalt forfølges i Norge på grunnlag av prinsippet om universell jurisdiksjon, jfr. straffeloven 1902 § 12 første ledd nr. 4 og straffeloven 2005 § 5 første ledd bokstav b) nr. 2 og tredje ledd og § 6, – regler som i hovedsak har utviklet seg etter den annen verdenskrig og som stod grunnlovsfedrene meget

---

³⁹ NOU no. 8 2007/2008 s. 52

⁴⁰ NOU no. 8 2007/2008 s. 55

⁴¹ NOU no. 8 2007/2008 s. 56

⁴² SP = Den internasjonale konvensjonen om sivile og politiske rettigheter

fjernt. Det fremstår som både urimelig og formalistisk at bestemmelsen alene skulle verne personer som, da forbrytelsene ble begått, ikke hadde noe tilknytningsforhold til Norge overhode. Formålene med bestemmelsen som trygghet og forutberegnelighet for borgerne i landet slår overhodet ikke til. Hertil kommer at gjerningsmennene i sine opprinnelige hjemland, eller for ulike ad hoc-domstoler, ofte risikerer straffeforfølgning etter de særskilte internasjonale straffebestemmelser. De risikerer også straffeforfølgning i andre nasjonale rettssystemer som enten hadde straffebestemmelser implementert på gjerningstiden, eller som har gitt nye bestemmelser med ulike former for tilbakevirkende kraft." ⁴³

Departementet har oppstilt to vilkår for at bestemmelsene skal kunne gis tilbakevirkende kraft. For det første må handlingen ha vært straffbar etter norske straffebestemmelser på handlingstidspunktet, og for det andre må handlingen etter folkeretten være karakterisert som folkemord, forbrytelse mot menneskeheten eller krigsforbrytelse.

Videre følger det av ny straffelov paragraf 91 at straffansvaret for terrorhandlinger, krigsforbrytelser, folkemord og forbrytelser mot menneskeheten ikke foreldes. Dette samsvarer med Roma-vedtektene artikkel 29, som sier at forbrytelser som faller inn under domstolens jurisdiksjon ikke er gjenstand for foreldelse.

4.4 Vurdering

Nasjonalt blir det etter dette snakk om å strafferettslig forfølge de som har brutt bestemmelsene i straffelovens kapittel 16; hovedsakelig utlendinger som på handlingstidspunktet befant seg i utlandet. Etter hvert som nordmenn nå også deltar i en del krigshandlinger (for eksempel de såkalte Syria-krigerne), kan det nå også bli aktuelt å anvende disse bestemmelsene i forhold til handlinger begått av nordmenn i krig.⁴⁴ Internasjonalt er det et stadig større fokus på disse forbrytelsene, men det blir også slått fast at utviklingen og forebyggingen innenfor disse formene for forbrytelser går for sakte. Det er ingen tvil om at det fremdeles er en lang vei å gå i forhold til å utrydde denne formen for krigføring helt. Enn så lenge må domstolene ta ansvar i forhold til å tiltale og straffe de som har gjort seg skyldig i slike overgrep.

5 PRAKTISKE STRUKTURER

---

⁴³ NOU no. 8 2007/2008 s. 57

⁴⁴ Dagbladet, *Norske islamister*, 16.05.2014, (2015)

5.1 Nærmere om temaet

Internasjonalt har både ad hoc domstoler og den internasjonale straffedomstolen håndtert forbrytelsene som denne oppgaven omhandler. I Norge føres disse sakene for de ordinære domstolene. I forhold til utvisning eller andre sentrale, prinsipielle spørsmål, kan tiltalte anke den norske dommen til EMD. I motsatt fall utleveres vedkommende hvis betingelsene er oppfylt.

5.2 De internasjonale strukturene

I denne oppgaven er ad hoc domstolene ICTY og ICTR relevante. I tillegg har jeg tatt for meg ICC, som er en uavhengig internasjonal straffedomstol.

5.2.1 Opprettelse og rettslig grunnlag

ICTY ble etablert i 1993. FNs sikkerhetsråd utpekte voldtekt som en av de mest kritikkverdige forbrytelsene. Voldtekt ble definert som en forbrytelse mot menneskeheten i ICTYs vedtekter, og man ville derfor sørge for en forsiktig tilnærming i saker som gjaldt seksualisert vold. Sakene i ICTY viser at seksualisert vold er blant de mest alvorlige overgrepene begått i krig.⁴⁵ En vitne - og offerseksjon ble etablert for å ivareta de som vitnet for domstolen "særlig i saker som omhandlet voldtekt og seksualisert vold".

Av hensyn til offeret, har ICTY lagt seg på en linje der man ikke krever medisinsk eksaminasjon der dette er åpenbart unødvendig, og man forsøker å ikke pålegge offeret flere forklaringer enn strengt tatt nødvendig. Det skal også tas hensyn til eventuelle psykiske lidelser offeret har fått som følge av overgrepene. Det er ikke et krav om bevis i forhold til at offeret ikke har samtykket til overgrepet. Det er tilstrekkelig å vise til ytre omstendigheter, som krigen i seg selv, etnisk rensing osv. Seksualisert vold er blant de mest alvorlige overgrepene som blir begått i krig, og dette krever at reaksjonene fra rettssystemet står i forhold til alvorlighetsgraden i overgrepene.

Folkemordet i Rwanda startet 7.april 1994 og varte i 100 dager. Det antas at mellom 800.000 og 1 million mennesker ble drept. Ofrene var tutsier og opposisjonelle hutuer. Folkemordet ble organisert av politiske og militære ledere fra bl.a. partiet MRD, ungdomsorganisasjonen JDR og militsen Interahamwe, og ble utført av militære, paramilitære og sivile.

---

⁴⁵ Gardam, Judith G. and Michelle J. Jarvis *Women, Armed Conflict and International Law*

Etter folkemordet i Rwanda opprettet FN en krigsforbryterdomstol - ICTR (International Criminal Tribunal for Rwanda) - med sete i Arusha i Tanzania, for å strafforfølge de ansvarlige for folkemordet. Strafforfølgingen internt i Rwanda blir behandlet av de ordinære domstoler, og i perioden 2002 til 2010 også i "Gacaca-domstoler", som var lokale folkedomstoler. På grunn av omfattende saksbehandling, bestemte ICTR i februar 2006 at noen av sakene kunne gå for retten i andre land. Strafforfølgingen skulle også skje i land som har mottatt flyktninger fra Rwanda, herunder i Norge. 19.mai 2006 bestemte imidlertid ICTR at saker om folkemord allikevel ikke kunne gå for retten i Norge, fordi vi på det tidspunktet ikke hadde noen eksplisitt bestemmelse som omhandlet folkemord. Forbrytelsen ville derfor "bare" ha blitt pådømt etter straffeloven 1902 § 233 om mord.

5.3 De nasjonale strukturene

Norge ble, fram til kapittel 16 i den nye straffeloven trådte i kraft i 2008, ikke ansett skikket til å føre saker som omhandlet folkemord, krigsforbrytelser og forbrytelser mot menneskeheten her. Fra 2008 er det aktuelle regelverket på plass, og det harmonerer med Norges internasjonale forpliktelser. I Norge er, som tidligere nevnt og i tråd med internasjonalt regelverk, hovedregelen at tiltalte utleveres for strafforfølging i sitt hjemland eller landet der forbrytelsen ble begått. Blir vedkommende strafforfulgt her i landet, føres saken for de ordinære domstolene, med endelig ankemulighet til EMD.

5.4 Vurdering

Ad hoc domstolene har lagt grunnlaget for utviklingen av internasjonal lov knyttet til seksualisert vold. "Kjønnsbasert vold" og "kjønnsbasert kriminalitet" er forholdsvis nytt i internasjonal lovgivning. ICC er den første permanente, traktatbaserte, internasjonale straffedomstolen, som har som oppgave å straffeforfølge forbrytere som har gjort seg skyld i de alvorligste forbrytelsene som berører det internasjonale samfunnet. ICC er en uavhengig internasjonal organisasjon. Hovedansvarsområdet til domstolen omfatter forbrytelser mot menneskeheten, folkemord og krigsforbrytelser. Fra 7.mars 2008 er straffeloven 2005 kapittel 16 i kraft, og Norge kan derfor også strafforfølge disse forbrytelsene.

6 PROSEDYREREGLER

6.1 Nærmere om temaet

Nasjonalt har Kripos hovedansvaret for å etterforske og tiltale forbrytelser etter straffelovens kapittel 16. Internasjonalt er det et stort apparat, som jobber strategisk i forhold til å avdekke

disse komplekse forbrytelsene. Tilnærmingen er noe ulik, og jeg skal i det følgende ta for meg dette.

6.2 Internasjonale regler

I arbeidet med oppgaven har jeg vært så heldig å få kontakt med Erin Gallagher, som jobber med å lære opp etterforskere i ICC i forhold til seksualisert kjønnsbasert vold (SGBV). Hun forteller dette om opplæringen i forhold til hvordan man skal håndtere disse sakene:

*"Part of it is changing people attitudes about investigating and prosecuting SGBV. Every member of a team needs to be cross trained to investigate sexual violence as well as genocide, killings, torture, etc. Most of the people we speak to in conflict zones have experienced all sorts of crimes and trauma. We can't separate out SGBV from the other things they've experienced or are dealing with. So as investigators, we need to be able to interview a victim who has been raped, but who also may have lost their home, family, been detained, etc..The entire team needs to be able to conduct all types of interviews and not rely upon the specialized sgbv investigator."*⁴⁶

Videre sier Gallagher at alle trenger å vite hvordan de skal gjennomføre en SGBV etterforskning som kan ha ulike egenskaper fra andre forbrytelser. Vanligvis er ofrene vanskeligere å finne og få tilgang til. Bare fordi vi ikke hører om at seksuell vold er utbredt i et område, betyr det ikke at det ikke skjer. Det skyldes sannsynligvis at det ikke blir rapportert.

De fleste konfliktsituasjoner har ikke-fungerende rettsvesen eller politisystemer. Noen ganger er det politiet eller lokale myndigheter som er gjerningsmennene. Ofte er ikke de lokale love- ne i stand til å beskytte ofre for SGBV. Ofrene kan derfor være redde for å rapportere en forbrytelse; ikke minst på grunn av skam, stigma, frykt for represalier, avvising av familien, etc. Som etterforskere, må vi sørge for alternative måter ofrene kan anmelde overgrepene. Vi kan også finne dem gjennom for eksempel medisinsk personell, lokale sivilsamfunnsorganisasjoner, frivillige organisasjoner, psykologer, sosionomer, og noen ganger via aktivister.⁴⁷

Om faresignaler i forhold til SGBV sier Gallagher følgende:

"We need to include an sgbv investigation from the start, along with all other components of an investigation. It's not something to be added on later as an after thought. Sexual violence

---

⁴⁶ E-post fra Erin Gallagher, ICC, 15.11.2015

⁴⁷ E-post fra Erin Gallagher, ICC, 15.11.2015

*is usually integrated throughout the rest of the violence. It often happens when men are killed or separated out or during detention or during torture or home invasions by occupying forces. There are red flags that should signal us to make sure we look carefully for sgbv. These indicators are: detention/prison; separation of men and women; protracted presence of armed groups in a civilian area; break down of the family with women left alone to defend homes; child soldiers; forced labor camps; home searches and invasions of opponents and their families; any time there is torture of either men or women. We see that men are also victims of sexual violence just like women, as seen in Uganda, DRC, Libya, Bosnia, and Syria.*⁴⁸

Å intervju ofre for SGBV, kan kreve tålmodighet og tid. Det krever tillit for et offer å fortelle. Som etterforskere, er det nødvendig å bygge tillit med ofrene før de vil snakke. Etterforskerne må være veldig forsiktige, og gjerne velge et privat sted å intervju et offer. De må bruke tid i intervjuet med ham/henne før de spør om hendelsene. Å bygge en rapport tar den tiden det tar; enten det er 30 minutter, en time eller flere intervjuer. Det dominerende prinsipp for ofrene er at vi "gjør ingen skade." Vi vil ikke utsette dem for noe; vi vil ikke bare fokusere på vold; vi vil ikke tvinge dem til å snakke om de ikke ønsker, og vi forklarer nøye hvem vi er og hva som skjer med dem hvis de snakker til oss. Det er viktig å få deres "informerte samtykke". Det betyr at de er helt inneforstått med hvem vi er og hvorfor vi ønsker å snakke med dem, og hva vi vil gjøre med historien deres.

Gallagher sier avslutningsvis:

*"We should still look at investigating sgbv like we do any other crime. We look for forensic evidence, physical evidence, corroborating evidence, or documentary evidence. Many of these crimes in int'l conflict are done in front of others because of the message the perpetrators want to send. There are usually other witnesses. Victims may have injuries or diseases or infections. If we can access a crimes scene, it is likely to still have evidence. Some investigators and prosecutors seem to treat sgbv differently than other crimes. It isn't often given the same importance as other crimes, yet it is a crime which really harms a family, a community or village. There needs to be an attitude change so that we investigate sgbv from the start; we do it as thoroughly as we do a genocide, ethnic cleansing, or other crime. And we do it with great sensitivity to the victims who sometimes risk everything to tell their story.*⁴⁹

6.2.1 Relevant rettspraksis

---

⁴⁸ E-post fra Erin Gallagher, ICC, 15.11.2015

⁴⁹ E-post fra Erin Gallagher, ICC, 15.11.2015

I "Bagosora et. al - saken" ble det konstantert at seksuelle overgrep skjedde på åpen gate, etter forklaringer fra vitner.⁵⁰ Ingen ofre måtte vitne i denne saken. Vitnemålene til Major Brent Beardsley og General Dallaire, som hadde sett hva Bagosora`s underordnede gjorde ved vei-sperringene, var tilstrekkelig til å domfelle tiltalte.

I "Akayesu-saken" ble det slått fast at voldtekt og seksualisert vold kan utgjøre folkemord.⁵¹ Den eneste betingelsen er at overgrepene må være begått med den hensikt å ødelegge hele eller deler av en befolkningsgruppe. Overgrepene mot tutsi-kvinnene var en del av en strategi for å ødelegge hele den etniske gruppen tutsier.

I "Gacumbitsi-saken" slo påtalemyndigheten fast at sentralt i vurderingen står mangelen på offerets samtykke og overgriperens kjennskap til dette.⁵² Videre er det vesentlig hvorvidt overgrepet skjer i forbindelse med folkemord, i væpnet konflikt eller utbredte, systematiske angrep på en del av sivilbefolkningen. Mangel på samtykke er det heller ikke nødvendig å påvise her; på linje med gjeldende regler i forhold til slaveri og tortur.

6.3 Nasjonale regler

Anførsler i aktuelle saker ført for det norske rettssystemet, har blant annet vært at det ikke i tilstrekkelig grad tas hensyn til internasjonale konvensjoner, som for eksempel barnekonvensjonen med hensynet til barnets beste og retten til familieliv som sentrale bestemmelser. Disse bestemmelsene settes opp mot hensynet til hvorvidt tiltalte skal strafforfølges her i Norge, eller utleveres til landet ugjerningen ble begått i, eventuelt til vedkommendes hjemland. Dette kan resultere i at tiltaltes familie blir værende i Norge, mens tiltalte utleveres for strafforfølgning i et annet land.

Utgangspunktet i Norge er, jamfør intervjuet med Sigurd Moe fra Kripos i innledningen, at tiltalte skal utleveres for strafforfølgning (forutsatt at vilkårene for utlevering er oppfylt). Allikevel har det blitt hevdet at dette er i strid med en rekke andre internasjonale bestemmelser, som Norge har ratifisert.

6.3.1 Relevant rettspraksis

HR - 2015 - 289 - A ⁵³

---

⁵⁰ ICTR v. Bagosora et al.

⁵¹ ICTR v. Akayesu

⁵² ICTR v. Gacumbitsi

⁵³ Rt - 2015 - 155

Saken omhandlet utlevering av mann etter begjæring fra Rwanda. Mannen var tiltalt for å ha deltatt i folkemord og forbrytelse mot menneskeheten i 1994. Han hadde oppholdt seg i Norge siden 1999, var gift og hadde tre barn her. Han hadde siden 2002 hatt bosettingstillatelse i Norge, men søknaden om norsk statsborgerskap var satt i bero inntil saken om utlevering og strafforfølging var avgjort. Ektefellen og barna ble innvilget norsk statsborgerskap i 2010.

Hvorvidt tiltalte skulle utleveres til Rwanda for strafforfølging eller ikke, var en forholdsmessighetsvurdering mellom samfunnets interesse av å kunne utlevere lovbrytere, og betydningen av inngrepet dette representerte i de grunnlovsbestemte individrettigheter jfr Grunnlovens §§ 102 og 104. Tyngdepunktet i vurderingen lå i berørte staters interesse i at grove forbrytelser straffefølges i det land der forbrytelsen ble begått.

I forhold til folkemord, ligger det også en slik forutsetning i internasjonalt avtaleverk. Retten til familieliv etter EMK art. 8 har begrenset gjennomslagskraft som hinder for utlevering i saker om alvorlige forbrytelser, og det skal foreligge særskilte grunner for at individuelle - og sosiale hensyn skal kunne gå foran retten til å få utlevert en forbryter for strafforfølging i landet der forbrytelsen ble begått.

Kripos tok 28.august 2012 ut siktelse mot A etter omfattende etterforskning, blant annet gjennom en rekke besøk og vitneavhør i Rwanda. Siktede ble 30.mai 2013 varetektsfengslet med brev- og besøkskontroll.

26.august 2013 anmodet utenriksdepartementet i Rwanda norske myndigheter om pågripelse - og utlevering av siktede. De straffbare forholdene som lå til grunn for begjæringen, var:

- folkemord
- medvirkning til folkemord
- utryddelse som forbrytelse mot menneskeheten
- drap som forbrytelse mot menneskeheten

Kripos ba 5.desember 2013 om rettslig kjennelse for at vilkårene for utlevering var til stede, jfr. utleveringsloven § 17.

Den norske siktelsen ble 6.desember 2013 endret gjennom en "speiling" av gjerningsbeskrivelsen i tiltalen fra Rwanda så langt påtalemyndigheten mente forholdene var straffbare etter norsk rett.

As anke til Høyesterett gjaldt en rekke forhold ved lagmannsrettens lovtolkning og saksbehandling.

A gjorde gjeldende at utlevering til Rwanda ville stride imot grunnleggende humanitære hensyn etter utleveringsloven § 7, og viste også til at bestemmelsen måtte tolkes innenfor rammene av Grunnloven §§ 102 og 104 og EMK art. 8 om retten til familieliv, i tillegg til barnekonvensjonens art. 3 om hensynet til barnets beste.

Avveiningen mellom forholdene på individsiden og den legitime samfunnsmessige målsettingen med utlevering, burde også ta stilling til spørsmålet om hvorvidt det var mulig å strafforfølge A i Norge. Det ble vist til den norske siktelsen som var utarbeidet, og at liknende saker hadde vært ført her tidligere. Det ble videre anført at siktede søkte norsk statsborgerskap på et tidspunkt da han oppfylte kravet om botid, at han hadde oppholdt seg lovlig i Norge i mange år, og at han derfor ved den endelige vurderingen måtte behandles som om han var norsk og derfor nektes utlevert.

Høyesterett tok så stilling til om Grunnloven, EMK eller FNs barnekonvensjon er til hinder for å utlevere siktede til Rwanda.

Vilkårene i utleveringsloven § 7 er også sentrale i denne vurderingen:

"Utlevering kan ikke skje dersom den vil komme i strid med grunnleggende humanitære hensyn, særlig på grunn av vedkommendes alder, helsetilstand eller andre personlige forhold."

Forarbeidene til loven slår fast at hvis ikke utleveringsinstituttet skal miste sin verdi i det internasjonale strafferettssamarbeid, bør det bare bli spørsmål om å nekte utlevering av humanitære grunner i ganske spesielle tilfelle. Når det gjelder uttrykket "andre personlige forhold" vil det blant annet kunne tas hensyn til om vedkommende har familie her i landet, hvor lenge han har oppholdt seg her, om han har virksomhet eller fast arbeid her osv.

Det er også klart etter Grunnloven § 104 at ved handlinger og avgjørelser som berører barn, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn.

Utlevering og strafforfølgning vil være et inngrep i retten til familieliv etter Grunnloven § 102 og EMK art. 8 nr. 1, og dette kan derfor bare foretas når det er "nødvendig" i et demokratisk samfunn jfr. art. 8 nr. 2. Dette kan blant annet anses nødvendig for å forebygge uorden og kriminalitet.

Høyesteretts kjæremålsutvalg har lagt til grunn at humanitære hensyn etter utleveringsloven § 7 må tillegges mindre vekt i saker der grunnlaget for utlevering er særlig alvorlige straffbare forhold.⁵⁴

Konkret vil det altså være et spørsmål om retten til familieliv og hensynet til barnets beste veier tyngre enn den anmodende stats interesse av å kunne strafforfølge siktede i lys av forbrytelsens grovhet og hensynet til det internasjonale strafferettssamarbeidet. Jo grovere handlingen er, jo mer kreves det for å nekte utlevering. Konvensjonsvernet gir heller ikke siktede rett til å velge hvor strafforfølgingen skal finne sted.

I internasjonalt avtaleverk ligger det en forutsetning om at folkemord skal strafforfølges i det land der handlingen har funnet sted. Videre vil terskelen for å gi barnets interesser absolutt prioritet være svært høy ved grove forbrytelser.

Retten legger til grunn at utlevering vil få betydelige følger for siktede og hans familie, men legger til grunn at de faller utenfor det som kan karakteriseres som et spesielt tilfelle.

Høyesterett kommer etter dette til at vilkårene for utlevering etter utleveringsloven § 7 er oppfylt. Det legges til grunn at siktede med sannsynlighetsovervekt har medvirket til handlingene slik disse er beskrevet i Kripots siktelse datert 06.12.2013 post 1, 2, 4 og 5.

Kjennelse: Anken forkastes.

6.4 Vurdering

Dommen fra Høyesterett er i tråd med det jeg tidligere har skrevet i denne oppgaven; med mindre det er fare for tiltaltes liv og helse i form av risiko for dødsstraff eller tortur, skal tiltalte utleveres i tråd med begjæring fra hjemlandet eller landet forbrytelsen ble begått i. Det skal svært sterke grunner til for at andre hensyn skal trumfe dette.

7 HVEM HAR PÅTALEANSVAR?

7.1 Nærmere om temaet

---

⁵⁴ Rt - 1995 - 1057 på side 1062

Hovedregelen både nasjonalt og internasjonalt, er at forbrytelser skal tiltales i det landet de ble begått i, eller av forbryterens hjemland. I de fleste saker vil dette landet begjære utlevering av tiltalte, hvis vedkommende er bosatt i Norge. Da vil norske myndigheter vurdere denne begjæringen og forholdene i landet som begjærer utleveringen. Dette har jeg omtalt i innledningen min.

7.2 Internasjonalt ansvar

Utgangspunktet i ICC, er at statene selv skal strafforfølge sine borgere. Det er kun i de tilfellene der statene ikke er villig til - eller i stand til å strafforfølge selv, at domstolen påtar seg ansvaret.⁵⁵ Dette er særlig aktuelt i saker som omhandler pågående konflikter, i land der rettsystemet er ikke-fungerende, eller der det er staten eller andre sentrale aktører som har gjort seg skyld i forbrytelsene. I forhold til ad hoc domstolene ICTY og ICTR, hadde disse konkrete ansvarsområder i forhold til sine respektive konflikter, og har nå avsluttet sitt arbeid.

7.3 Nasjonalt ansvar

7.3.1 Aktuelle bestemmelser i Utlendingsloven

Et aktuelt spørsmål i disse sakene, kan være hvorvidt forbrytelsene gir grunnlag for å utvise vedkommende fra Norge. Kapittel 8 i Utlendingsloven av 2008 omhandler utvisning.

Jo større tilknytning en utlending har til Norge, desto strengere vilkår må oppfylles for å kunne utvise vedkommende. Generelt er det tilstrekkelig at vedkommende er idømt straff eller særreaksjon for et forhold som kan føre til fengselsstraff i mer enn tre måneder (§ 66 om utvisning av utlendinger uten oppholdstillatelse), i mer enn ett år (§ 67 om utvisning av utlendinger som har midlertidig oppholdstillatelse) eller i to år eller mer (§ 68 om utvisning av utlendinger som har permanent oppholdstillatelse).

§ 70 oppstiller et krav til forholdsmessighet:

"En utlending¹ kan ikke utvises dersom det i betraktning av forholdets alvor og utlendingens tilknytning til riket vil være et uforholdsmessig tiltak overfor utlendingen selv eller de nærmeste familiemedlemmene.² I saker som berører barn, skal barnets beste³ være et grunnleggende hensyn.

Kongen kan gi nærmere regler i forskrift om vurderingen etter første ledd."

---

⁵⁵ Roma-vedtektene art.17

"Utlending" er definert i strl. § 5 (1), "familiemedlemmene" er definert i EMK art. 8 og "barnets beste" er definert i Grl. § 104 og Barnekonvensjonen art. 3.

I saker som omhandler straff for gjerninger som omfattes av straffelovens kapittel 16, vil det nesten uten unntak være snakk om strenge straffer, og vilkåret for utvisning er derfor i utgangspunktet oppfylt. I noen av sakene vil man måtte ta stilling til hvorvidt handlingen(e) vedkommende er tiltalt - og/eller dømt for er såpass grove at hensynet til tiltaltes familie og barn må vike.

Det foreligger begrensninger i forhold til anerkjennelse som flyktning etter denne loven. I lovens paragraf 31 står det blant annet at den som søker beskyttelse i Norge, ikke vil få dette hvis det viser seg at vedkommende har gjort seg skyldig i en forbrytelse mot freden, forbrytelse mot menneskeheten eller krigsforbrytelse. Det er etter dette klart at grunnlaget for utvisning er til stede. Hvis utlendingen allikevel ikke kan utvises etter § 73 om absolutt vern mot utsendelse, utstedes en midlertidig oppholdstillatelse etter § 74. Denne gjelder fram til hindret for utsendelsen bortfaller.⁵⁶ Dette omfatter de sakene der det er reell fare for at tiltalte utsettes for dødsstraff, tortur eller annen umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff ved tilbakevending til hjemlandet; dette jfr. strl. § 28 b).

7.3.2 Relevant rettspraksis

Sak HR - 2010 - 106A⁵⁷

Saken gjaldt prøving av vilkårene for utlevering til Kosovo av en etnisk serber med asyl i Norge.

A ble i vedtak av 20.desember 2007 innrømmet asyl i Norge. 26.november 2008 begjærte myndighetene i Kosovo A pågrepet i påvente av en formell utleveringsbegjæring basert på strafforfølgning for krigsforbrytelser mot sivile. Kripos siktet A for de for de aktuelle forhold, og A ble varetektsfengslet ved Oslo tingretts kjennelse 11.mars 2009.

2. september 2009 fremmet Kripos begjæring om prøving av utleveringsvilkår for Oslo tingrett. Kripos hadde da mottatt en formell utleveringsbegjæring fra myndighetene i Kosovo,

---

⁵⁶ Jfr. f.eks Krekar-saken

⁵⁷ Rt - 2010 - 40

og hadde på bakgrunn av dette innhentet ytterligere dokumentasjon og avklaringer fra påtalemyndigheten i Kosovo.

Tingretten avsa 25. september 2009 kjennelse med slik slutning:

"Vilkårene for utlevering av A, født 0.0.1969, til Kosovo er til stede."

A anket til lagmannsretten, som forkastet anken. A anket videre til Høyesterett, som i ankeutvalget besluttet at anken skulle behandles i sin helhet av Høyesterett i avdeling med fem dommere og muntlig ankebehandling.

I anken anførte A at lagmannsretten hadde sett bort fra hans status som flyktning, og at denne statusen måtte tilbakekalles før A kunne utvises. Videre anførte A at lagmannsretten ikke har foretatt en selvstendig vurdering av om A med skjellig grunn kan mistenkes for de straffbare forhold som omfattes av siktelsen.

Høyesterett viser til både tingrettens - og lagmannsrettens begrunnelse, og slår fast at den selvstendige vurderingen som er foretatt i forhold til om det er sannsynlig at siktede har begått de forbrytelsene vedkommende er tiltalt for, er tilstrekkelig. Høyesterett mener det ikke er grunnlag for å kreve ytterligere undersøkelser i forhold til tiltalen. Høyesterett slår videre fast at tiltaltes rettssikkerhet, ut ifra tidligere undersøkelser i saken, vil kunne ivaretas på en tilfredsstillende måte i Kosovo. Høyesterett gir for såvidt A medhold i at asylstatusen må tilbakekalles i et selvstendig vedtak, av kompetent myndighet, men mener dette ikke står i veien for en utvisning av tiltalte.

Førstevoterende uttaler avslutningsvis følgende:

"Jeg kan heller ikke se at det er grunnlag for anførselen om at utlevering vil være i strid med EMK artikkelene 3 og 6. Det anses tilstrekkelig å vise til det som er sagt om de særlige tiltak som er etablert for å sikre en rettfærdig rettergang ved domstolene i Kosovo i saker av denne karakter."

Høyesterett forkastet anken enstemmig.

7.4 Utfordringer i forhold til påtale av saker etter kapittel 16

I samtale med statsadvokat i Telemark, Marit Formo, har jeg fått et godt innblikk i utfordringer med sakene som påtales etter bestemmelsene i straffeloven kapittel 16. Hun har særlig jobbet med saker knyttet til folkemordet i Rwanda, og har god kjennskap til disse sakene. Ho-

veddokumentasjonen i disse sakene er vitneforklaringer. Det er derfor svært vanskelig å bygge en sak hvis ofrene ikke er villig til å forklare seg. Ofte finnes det verken tekniske eller andre bevis, og erfaringen er at kvinnene lettere forteller om drap enn om at de selv har blitt voldtatt. Dette skyldes både kultur og frykt for stigmatisering.

*"Kvinnene kan ofte fortelle at en overgriper drepte barna deres, men de unnlater å fortelle om overgrepene de ble utsatt for selv."*⁵⁸

Gjerningsmenn i disse sakene har ofte deltatt i omfattende drap og voldtekter. Sakene blir derfor omfangsrike. Til slutt må man ta et valg i forhold til å avgrense; i motsatt fall kan saken bli umulig å føre for retten. Bevisførselen er omfattende i disse sakene; langt mer omfattende enn i en ordinær straffesak. Derfor vil de også være krevende og ta tid.

Det er i stor grad et politisk spørsmål om hvorvidt man skal forfølge disse sakene på en grundig nok måte eller ikke.

*"I hvilken grad skal det enkelte landet bruke enorme ressurser på å få dømt en person som gjorde noe grusomt for mange år siden, men som ikke har utgjort noen trussel på mange år?"*⁵⁹

Til syvende og sist handler denne avveiningen om tre ting: ressurser, sikkerhet og kultur.

7.5 Vurdering

Aktualiteten for dette temaet vil sannsynligvis øke for Norge sin del i årene som kommer. Det er grunn til å anta at det vil bli aktuelt å tiltale et ikke ubetydelig antall personer for brudd på bestemmelsene i straffelovens kapittel 16.⁶⁰ De pågående internasjonale konfliktene ser per i dag ikke ut til å ha noen snarlig løsning, og det vil derfor ikke være aktuelt å returnere forbrytere for tiltale i sine respektive hjemland, all den tid rettsystemene per i dag ikke fungerer eller er ikke-eksisterende. ICC vil fremdeles ha et internasjonalt hovedansvar, men alle land som tar imot flyktninger, må også være beredt til å ta et ansvar i forhold til eventuell strafforfølgning av potensielle forbrytere.

---

⁵⁸ Jfr samtale med Marit Formo, Statsadvokat i Telemark, 24.11.2015

⁵⁹ Jfr samtale med Marit Formo, Statsadvokat i Telemark, 24.11.2015

⁶⁰ Jfr innledningen og samtalen med Sigurd Moe, Kripos

8 OVERORDNEDES ANSVAR

8.1 Nærmere om temaet

I denne oppgaven tar jeg blant annet for meg forbrytelser begått i tjeneste. Spørsmålet om hvorvidt det at man har handlet etter ordre fra overordnede kan fritta for straffansvar, ble også diskutert i NOU no. 8 2007/2008. Det vises her til Roma-vedtektene artikkel 33:

"Roma-vedtektene artikkel 33 fastsetter at det forhold at den straffbare handlingen er begått etter ordre fra en overordnet (militær eller sivil), ikke skal fritta for straff med mindre gjerningspersonen var rettslig forpliktet til å adlyde ordren, ikke skjønte at ordren var rettsstridig og ordren ikke var åpenbart rettsstridig. Det siste vilkåret vil aldri være oppfylt når det gjelder ordre om å begå folkemord eller forbrytelser mot menneskeheten, jf. artikkel 33 nr. 2." ⁶¹

8.2 Internasjonalt perspektiv

ICTY har bidratt til å utvikle en rettsvitenskap som anerkjenner seksualisert vold som et brudd på grunnleggende menneskerettigheter. Domstolen har også bidratt til å sette søkelyset på alvorlighetsgraden i disse sakene. Fokuset i domstolen har endret seg fra overgripere med lavere rang til offiserer og andre høyere på rangstigen, som har et overordnet ansvar for handlinger begått av underordnede. På grunn av endringer i fokus, ble flere saker av mindre alvorlighetsgrad hjemvist for behandling i det ordinære rettssystemet i tidligere Jugoslavia. I 2003 ble det satt en tidsfrist for å behandle sakene i domstolen, og fokuset ble derfor rettet mot sentrale aktører med hovedansvaret for handlingene begått i løpet av krigen. Ofte fremstår det som klart at personer med et overordnet ansvar for krigføringen må ha godkjent disse handlingene, eller i alle fall ha visst at det foregikk slike overgrep uten at de gjorde noe forsøk på å stoppe dem.

8.2.1 Relevant rettspraksis

I "Krajisnik-saken" ble presidenten av den bosnisk-serbiske nasjonalforsamlingen og medlem av formannskapet til den bosnisk-serbiske republikken, dømt i førsteinstans for, blant annet, seksualisert vold. ⁶² Domstolen fant at tiltalte deltok i en felles kriminell plan (JCE) hvor målet var å utvise den ikke-serbiske befolkningen, og at det over tid utviklet seg til å inkludere seksualisert vold. Dette ble begått mot personer i og utenfor fengsel og ble rapportert til den

---

⁶¹ NOU no. 8 2007/2008 s. 74

⁶² ICTY v. Krajisnik

bosnisk-serbiske ledelsen. Til tross for dette fortsatte Krajisnik og resten av ledelsen sitt tvangsforflyttingsprogram, sine territoriale erobringer og demografiske omorganiseringer. Det ble videre lagt til grunn at det forelå en aksept for å anvende ekstraordinære metoder for å nå territoriale mål.

Det har blitt anslått at mellom 250.000 og 500.000 kvinner ble voldtatt i forbindelse med folkemordet i Rwanda. Seksuell undertrykkelse og lemlesting ble brukt både for å straffe kvinnene og for å ramme en hel etnisk gruppe. Det er dokumentert at disse voldtektene både omfattet enkeltvis voldtekter, gruppevoldtekter, voldtekter med våpen, pinner eller andre objekter, slavehold, tvangsekteskap og ulike former for lemlesting. Kvinnene ble som oftest voldtatt på offentlige steder, og både unge jenter, eldre kvinner og gravide var blant ofrene.

ICTR har vektlagt å få dømt personer som har vært ansvarlige autoriteter, som f.eks. militærledere og politiske ledere. Disse var initiativtakere og pådrivere i folkemordet, og blir stilt til ansvar for egne handlinger, men også for å ha oppfordret til - eller unnlatt å gripe inn når deres underordnede utførte overgrep og voldtekter.

OTP (The Office of the Prosecutor) har tiltalt flere for seksuelle overgrep og voldtekt. Av 87 ettersøkte ble 40 tiltalt for voldtekt og andre seksuelle overgrep.

"Karemera et. al - saken" er ett av de beste eksemplene på at ledere som ikke var en del av selve overgrepene ble dømt, fordi de uten tvil var med på å influere sine underordnede og slik var skyldige i at overgrepene ble begått.⁶³ Det ble lagt til grunn at de overordnede må ha visst at overgrepene fant sted, men ikke gjorde noe for å stoppe dem. Det viste seg vanskelig å få ofrene til å avgi forklaring i åpen rettssal med overgriperen til stede. I denne saken ble det derfor lagt fram bevis fra tidligere rettssaker for å underbygge vitneforklaringene. I tillegg forklarte ofrene seg skriftlig istedenfor muntlig. Dette sammen med én muntlig vitneforklaring ble funnet å være tilstrekkelig bevis for at overgrep mot tutsi-kvinner var utbredt. I tillegg ble et radioprogram som omhandlet utbredte overgrep mot disse kvinnene, tillatt ført som bevis.⁶⁴ I dette programmet ble det også slått fast at overgrepene ble brukt som et systematisk våpen i den pågående krigen.

I "Thomas Lubanga Dyilo-saken" viste bevisene hvordan tiltalte vervet barn under 15 år for å utføre voldelige handlinger.⁶⁵ Seksualisert vold ble systematisk brukt for å nå disse målene. I leirene ble jenter ned i 12-årsalderen brukt som kokker, vaskehjelpere, spioner og sexslaver.

---

⁶³ ICTR v. Karemera et al.

⁶⁴ RTL/M/Radio Rwanda 21.juni 1994

⁶⁵ ICC v. Lubanga

De ble drept hvis de nektet. Disse jentene er i dag nederst på rangstigen, og flere av dem er utstøtt av samfunnet og kjemper for å overleve ved å prostituere seg. Påtalemyndigheten har i løpet av rettssaken ønsket å ansvarliggjøre Lubanga for forbrytelsene begått mot små jente-soldater i Kongo.

I "Germain Katanga og Mathieu Ngudjolo Chui-saken" ble begge tiltalt for kjønnsbasert kriminalitet i form av voldtekt og seksuelt slaveri som forbrytelser mot menneskeheten og krigsforbrytelser.⁶⁶ De ble holdt ansvarlige for påståtte forbrytelser utført i forbindelse med angrepet på landsbyen Bogoro i 2003. Hundrevis av sivile ble massakrert i løpet av dette angrepet, hus ble ødelagt og kvinner og jenter ble voldtatt.

8.3 Nasjonal håndtering

Overordnede kan holdes ansvarlig for å ikke avverge eller anmelde folkemord, forbrytelser mot menneskeheten og krigsforbrytelser. Dette stadfestes i den nye straffeloven, i tråd med Roma-vedtektene, men det skilles ikke mellom militære og sivile ledere i den norske loven. Dette skillet anses ivaretatt gjennom vilkårene for straffansvar.

Forbrytelser etter kapittel 16 i den nye straffeloven, straffes med fengsel i inntil 30 år. Dette ble også lagt til grunn i utredningen.

Den nye straffeloven § 109 omhandler overordnedes ansvar, og uttrykker klart at overordnede har et særskilt ansvar for forbrytelser begått av underordnede. Det er ikke avgjørende om den overordnede selv har deltatt aktivt - eller vært vitne til slike forbrytelser. Det er tilstrekkelig at vedkommende har vært klar over at disse forbrytelsene ble begått. Overordnede kan også straffes hvis vedkommende burde ha visst at det var sannsynlig at slike forbrytelser ble begått av underordnede. Overordnede kan altså ikke påberope seg uvitenhet som straffrihetsgrunn hvis informasjon om forbrytelsene har vært tilgjengelig eller for så vidt allment kjent.

8.4 Vurdering

Overordnede har et særskilt ansvar for å holde oppsyn med sine underordnede. Hvorvidt vedkommende utarbeider en taktikk der seksualisert vold er en del av planen, eller unnlater å gripe inn, forebygge eller på annen måte forhindre at underordnede forgriper seg, er ikke relevant. Hovedpoenget er at sentrale ledere; både sivile og militære, ansvarliggjøres i forhold til det deres underordnede foretar seg.

---

⁶⁶ ICC v. Katanga and Chui

9 FORBUDET MOT TILBAKEVIRKNING AV LOVER

9.1 Nærmere om temaet

Før kapittel 16 i straffeloven av 2005 trådte i kraft i 2008, hadde vi ikke noen eksplisitte bestemmelser som omhandlet folkemord, krigsforbrytelser og forbrytelser mot menneskeheten. Dette resulterte i at Norge ikke ble ansett skikket til å strafforfølge denne typen forbrytelser, og i arbeidet med den nye straffeloven, ble det framhevet at det var viktig å få med eksplisitte bestemmelser som dekket disse sakene på en god nok måte. Tidligere måtte altså slike forbrytelser pådømmes etter bestemmelser i den gamle straffeloven, og bestemmelsene om mord, frihetsberøvelse og så videre, ble ikke ansett å være tilstrekkelig dekkende for denne typen grove forbrytelser. Dette ble også diskutert i innstillingen fra Justiskomiteén til Odelstinget når det gjaldt den nye straffeloven.

9.2 Det internasjonale perspektivet

EMK art.7 slår fast at lover ikke kan gis tilbakevirkende kraft:

"1. Ingen skal bli funnet skyldig i en straffbar handling på grunn av noen gjerning eller unnlattelse som ikke utgjorde en straffbar handling etter nasjonal eller internasjonal rett på den tid da den ble begått. Heller ikke skal en strengere straff bli idømt enn den som gjaldt på den tid da den straffbare handling ble begått.

2. Denne artikkel skal ikke være til hinder for dom og straff over en person for gjerning eller unnlattelse som, da den ble begått, var straffbar etter de alminnelige rettsprinsipper anerkjent av siviliserte nasjoner."

Det samme gjelder SP art.15:

"1. Ingen må kjennes straffskyldig på grunnlag av en handling eller unnlattelse som på den tid den ble begått ikke var straffbar etter nasjonal eller internasjonal rett. Heller ikke kan det idømmes strengere straff enn den som var anvendelig på den tid da den straffbare handling ble begått. Dersom det er innført mildere straffebestemmelser etter at lovovertrедelsen ble begått skal lovovertrедeren nyte godt av disse.

2. Intet i denne artikkel skal være til hinder for at noen tiltales eller straffes for en handling eller unnlattelse som på den tid da den ble begått, var straffbar etter de alminnelige rettsprinsipper som anerkjennes av folkerettssamfunnet."

Andre punkt er interessant i begge disse bestemmelsene, for her slås det henholdsvis fast at forbudet ikke skal være til hinder for at noen tiltales eller straffes for en handling eller unnlatelse som på den tiden da den ble begått "var straffbar etter de alminnelige rettsprinsipper anerkjent av siviliserte nasjoner" (EMK art.7) og "var straffbar etter de alminnelige rettsprinsipper som anerkjennes av folkerettssamfunnet" (SP art. 15).

Poenget er altså at man ikke går straffri selv om forbrytelsen ikke var uttrykkelig nevnt i en bestemmelse på gjerningstidspunktet. Det er tilstrekkelig at dette var forbudt etter alminnelige rettsprinsipper.

9.3 Nasjonal håndtering av problemstillingen

9.3.1 Problemstillinger knyttet til forbudet om tilbakevirkning

Departementet legger til grunn at bestemmelsen i § 5 første ledd nr. 2 skal anses som en henvisning til alle handlingene som er omfattet av kapittel 16; også i de tilfeller der handlingen går ut over det som etter folkeretten defineres som en krigsforbrytelse.

Høringsuttalelsene reiste tre sentrale spørsmål i forhold til Grunnloven § 97 om forbud mot å gi lover tilbakevirkende kraft:

1. Kan de nye straffebestemmelsene brukes på allerede foretatte handlinger?
2. Kan den strafferettslige klassifikasjonen endres innenfor de eksisterende strafferammene?
3. I hvilken grad kan de strafferettslige foreldelsesreglene endres med virkning for allerede foretatte handlinger?

På bakgrunn av langvarig praksis, er det klart at forbudet mot tilbakevirkning ikke kan tolkes bokstavelig. Departementet uttalte blant annet:

*"Departementet foreslår etter dette at de nye straffebestemmelsene om folkemord, forbrytelser mot menneskeheten og krigsforbrytelser gis tilbakevirkende kraft innenfor dagens strafferammer. Det innebærer for eksempel at en person som deltok i folkemordet i Rwanda i 1994, kan tiltales og dømmes for folkemord etter straffeloven 2005, men at strafferammen vil være den som følger av for eksempel straffeloven 1902s bestemmelse om drap."*⁶⁷

---

⁶⁷ Innst. O. nr 29 (2007-2008)

Videre går det klart frem av den nye straffelovens paragraf 91 at straffansvaret for forbrytelser etter kapittel 16 i loven ikke foreldes:

"Straffansvaret for folkemord, forbrytelser mot menneskeheten, krigsforbrytelser og terror-handlinger foreldes ikke dersom handlingene kan straffes med fengsel i 15 år eller mer.."

Det følger av utleveringsloven at utlevering ikke kan skje når adgangen til strafforfølging er foreldet etter norsk lov. Her slår imidlertid departementet fast at de samme hensyn som ligger til grunn for avgrensningen for hvilke forbrytelser som skal unntas fra foreldelse også gjør seg gjeldende for spørsmålet om i hvilke tilfeller foreldelse ikke bør være til hinder for utlevering.

"Departementet foreslår derfor at foreldelse ikke skal være til hinder for utlevering for en handling som faller inn under bestemmelsene om folkemord, forbrytelse mot menneskeheten eller krigsforbrytelse og som har en strafferamme på 15 år eller mer. Dette vil sikre at Norge ikke blir noe «fristed» for krigsforbrytere som har begått grove handlinger som allerede er foreldet etter norsk rett." ⁶⁸

Når det gjelder hvorvidt folkemord skal inkluderes som en egen bestemmelse i den nye straffeloven, foreslo departementet i høringsrunden en bestemmelse som hovedsakelig svarer til definisjonen i folkemordkonvensjonen og Roma-vedtektene. Til forskjell fra Straffelovkomisjonen, foreslo departementet at kravet til ødeleggelseshensikt skal være en del av straffelovens bestemmelse om folkemord. For å unngå tolkingstvil om skyldkravet for medvirkere, foreslo departementet at det presiseres i straffeloven at det er tilstrekkelig til å bli straffet for medvirkning til folkemord at medvirkeren visste at gjerningspersonen hadde ødeleggelseshensikt. Forslaget ble opprettholdt etter høringsrunden.

Straffeloven av 1902 inneholder ikke noen bestemmelse om forbrytelser mot menneskeheten. Departementet foreslår derfor å ta inn en slik bestemmelse i den nye straffeloven av 2005.

"Krigsforbrytelser er alvorlige brudd på den internasjonale humanitærretten, dvs. de folkerettslige regler som gjelder i væpnede konflikter. Det dreier seg om sedvanerettslige eller traktatfestede regler om forbudte krigføringsmetoder og om beskyttelse av sivile, sårede og syke, krigsfanger og andre særskilte grupper og objekter." ⁶⁹

---

⁶⁸ Innst. O. nr 29 (2007-2008)

⁶⁹ Innst. O. nr 29 (2007-2008)

Departementet legger til grunn, som utgangspunkt, at handlinger som er klassifisert som alvorlige brudd på Genèvekonvensjonene eller tilleggsprotokollene fra 1977, bør anses som krigsforbrytelser. Andre alvorlige overtredelser av humanitærretten bør også omfattes, særlig dersom de er ansett som krigsforbrytelser etter folkeretten eller er av tilsvarende grov karakter.

Det er også viktig å merke seg at departementet gikk inn for å klassifisere rekruttering av barn i væpnet konflikt som en krigsforbrytelse. Dette gjenspeiler et ønske om at Norge vil gå foran og derfor utvider definisjonen av "krigsforbrytelse" i forhold til folkeretten generelt. Videre synes dette naturlig fordi Norge også har ratifisert Barnekonvensjonens valgfrie protokoll 25.mai 2000 om barn i væpnet konflikt.

9.3.2 Relevant rettspraksis

HR - 2010 - 2057 - P ⁷⁰

Saken gjaldt hvorvidt bestemmelsene om forbrytelse mot menneskeheten og krigsforbrytelse i straffeloven av 2005 kapittel 16, som trådte i kraft i 2008, kunne anvendes på handlinger begått i Bosnia-Hercegovina i 1992.

Det avgjørende i denne saken, var hvorvidt straffansvaret var foreldet, og om det ville stride mot forbudet mot tilbakevirkning i Grunnlovens § 97 å gjøre reglene i den nye straffeloven gjeldende.

I august 2005 fikk Kripas opplysninger fra danske myndigheter om at fire personer som hadde vært fangevoktere i Dretelj leir, trolig hadde tatt opphold i Skandinavia. Etterforskning ble igangsatt, og Kripas siktet 2.mai 2007 A for overtredelse av straffeloven § 223 første og annet ledd, § 231 første straffalternativ, jfr. § 232, § 192 første ledd annet straffalternativ og § 192 første ledd første straffalternativ.

9. august 2007 utferdiget Kripas en utvidet siktelse etter straffeloven 1902.

11.mars 2008 ble A siktet med grunnlag i de nye reglene i straffeloven 2005, som trådte i kraft 7.mars 2008. Statsadvokatembetet satte 9.juli 2008 - etter beslutning av riksadvokaten - A under tiltale. A ble etter dette siktet etter fire poster i tiltalebeslutningen:

---

⁷⁰ Rt - 2010 - 1445

1. Straffeloven av 20.mai 2005 nr. 28 § 102 første ledd bokstav e) (jfr. § 3 annet ledd og straffeloven av 22.mai 1902 nr. 10 § 233 første og annet ledd):

*"...for forbrytelse mot menneskeheten, som ledd i et utbredt eller systematisk angrep rettet mot en sivilbefolkning, å ha fengslet eller på annen alvorlig måte berøvet en person friheten i strid med grunnleggende folkerettslige regler."*⁷¹

Grunnlaget var at A deltok i pågripelse og fengsling av ikke-stridende sivile av serbisk herkomst. Personene ble pågrepet og internert med tvang uten beslutning fra kompetent myndighet og uten lovlig grunnlag.

2. Straffeloven 2005 § 103 første ledd bokstav h) (jfr. § 3 annet ledd og straffeloven av 22.mai 1902 nr. 10 § 223 første og annet ledd):

*"...for krigsforbrytelse i forbindelse med væpnet konflikt, i strid med folkeretten ulovlig å ha sperret inne en beskyttet person."*⁷²

Under fangenskap ble de internerte sivile serberne utsatt for gjentatt voldsbruk, herunder slag, spark, brennmerking med sigaretter, bruk av nåler under fingerneglar samt seksuelle overgrep. A var befal og oppfordret til- eller deltok i disse handlingene.

3. Straffeloven 2005 § 103 første ledd bokstav b) (jfr. § 3 annet ledd og straffeloven 1902 § 192 første ledd annet straffalternativ slik bestemmelsen lød før 1.januar 1995):

"...for å ha påført en beskyttet person stor lidelse eller betydelig skade på legeme eller helse i forbindelse med væpnet konflikt, særlig ved tortur eller annen grusom eller umenneskelig behandling."

4. Straffeloven § 103 første ledd bokstav d) (jfr. § 3 annet ledd og straffeloven 1902 § 192 første ledd annet straffalternativ slik bestemmelsen lød før 1.januar 1995). Denne delen av tiltalen omhandlet ett tilfelle av voldtekt.

Oslo tingrett avsa dom 2.desember 2008. A ble dømt for elleve overtredelser av straffeloven 2005 § 103 første ledd bokstav h) jfr. straffeloven 1902 § 223 første og annet ledd jfr. straffeloven § 62 til en straff av fengsel i fem - 5 - år. Til fradrag kom 294 dager for utholdt varetekt.

---

⁷¹ Premiss (9) i dommen.

⁷² Premiss (10) i dommen.

A ble frifunnet for overtredelse av post 1, postene 2 c, d, h, i, n, o og r, postene 3 a og b, og post 4.

Ingen av forholdene ble ansett som foreldet, men tingretten frifant A for overtredelse av post 1, fordi den mente det ville stride mot Grunnloven § 97 å anvende straffeloven § 102 om forbrytelser mot menneskeheten.

Påtalemyndigheten anket over lovanvendelsen under skyldspørsmålet for så vidt gjaldt frifinnelsen for forbrytelser mot menneskeheten og bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet for så vidt gjaldt frifinnelsen for tiltalens post 2 h, 2 i og 3 a.

A anket over bevisbedømmelsen og lovanvendelsen under skyldspørsmålet for samtlige av de forhold i post 2 som han var domfelt for, samt straffeutmålingen. Anken gjaldt også idømmelsen av oppreisning til de åtte fornærmede.

Borgarting lagmannsrett avsa dom den 12.april 2010. Lagmannsretten fant A skyldig i 13 tilfeller av krigsforbrytelser. Han ble dessuten dømt til å betale oppreisning til ti av de fornærmede med 120.000 kroner til hver, samt 207.221 kroner i mènnerstatning til en av dem.

Påtalemyndigheten anket til Høyesterett. Anken gjaldt lovanvendelsen under skyldspørsmålet - spørsmålet om ulovlig tilbakevirkning ved anvendelse av straffeloven 2005 § 102 - og straffeutmålingen.

A anket over saksbehandlingen, blant annet om riksadvokaten hadde kompetanse til å ta ut tiltale, lovanvendelsen under skyldspørsmålet og straffutmålingen. Anken over lovanvendelsen gjaldt spørsmålet om foreldelse og om ulovlig tilbakevirkning ved anvendelse av straffeloven 2005 § 103. A begjærte ny behandling av sivile krav, og gjorde gjeldende at påtalemyndighetens anke måtte avvises som for sent fremsatt.

Høyesteretts ankeutvalg avsa 2. september 2010 beslutning med slik slutning:⁷³

"1. Påtalemyndighetens anke tillates fremmet for så vidt gjelder spørsmålet om anvendelse av straffeloven 2005 § 102 vil utgjøre ulovlig tilbakevirkning.

---

⁷³

HR - 2010- 1473 -U

2. Domfeltes anke tillates fremmet for så vidt gjelder spørsmålet om anvendelse av straffeloven 2005 § 103 vil utgjøre ulovlig tilbakevirkning, og spørsmålet om foreldelse på grunn av uspesifisert siktelse. Domfeltes anke tillates ikke fremmet for så vidt gjelder spørsmålet om riksadvokatens tiltalekompetanse.

3. Det gis ikke samtykke til ny behandling av de sivile kravene sammen med straffesaken.

4. For øvrig utstår ankeutvalgets avgjørelse av ankene inntil spørsmålene i punkt 1 og 2 er avgjort av Høyesterett.⁷⁴

Høyesterett var delt i denne saken.

Førstevoterende (dommer Møse) sa følgende om foreldelse:

"Etter [§ 67](#) er foreldelsesfristen 15 år."..." Foreldelsesfristen måtte derfor avbrytes innen oktober/november 2007."..." Den første siktelsen ble utferdiget 2. mai 2007."..." Her angis tidsrommet for de straffbare handlingene og i hvilket område de ble begått. Det fremgår at A begikk dem som medlem av HOS, samt at de fant sted i forbindelse med arrestasjon og/eller opphold i fangeleiren Dretelj. De fornærmede er ikke spesifisert, men angitt som «flere sivile ikke-stridende personer av serbisk etnisitet»..."Etter mitt syn må tilsvarende synspunkter anvendes i vår sak, selv om den gjelder integritetskrenkelser. Det er riktig nok ikke gjort gjeldende at det var umulig å identifisere i alle fall noen av de fornærmede i siktelsen 2. mai 2007. Men A fikk uansett et klart varsel om at det ville bli igangsatt strafforfølgning mot ham for blant annet frihetsberøvelse av sivile ikke-stridende serbere i Dretelj fangeleir fra april/mai til september 1992."..." Konklusjonen blir etter dette at siktelsen 2. mai 2007 var tilstrekkelig spesifisert til å avbryte foreldelse, slik at straffansvaret ikke er bortfalt."⁷⁵

Deretter kommenterte førstevoterende forholdet til Grunnloven § 97. Det slås fast at den gamle straffeloven av 1902 verken har bestemmelser om folkemord, forbrytelse mot menneskeheten eller krigsforbrytelse. Forbrytelser begått før den nye straffelovens bestemmelser i kapittel 16 trådte i kraft i 2008, må derfor dømmes som drap, legemskrenkelse, voldtekt og tvang jfr. den gamle straffeloven.

Straffeloven 2005 § 3 annet ledd har en særregel om kapittel 16:

---

⁷⁴ Premiss (20) i dommen.

⁷⁵ Premiss (50) - (61) i dommen.

"Bestemmelsene i kapittel 16 anvendes på handlinger begått før ikrafttredelsen dersom handlingen på gjerningstidspunktet var straffbar ifølge dagjeldende straffelovgivning og ansett som folkemord, forbrytelse mot menneskeheten eller krigsforbrytelse etter folkeretten. Straffen kan likevel ikke overskride straffen som ville ha blitt idømt etter straffelovgivningen på gjerningstidspunktet." ⁷⁶

Det er etter dette klart at det gjelder et meget sterkt vern mot tilbakevirkning på strafferettens område, og det påhviler derfor domstolene å foreta en inngående prøving av grunnlovsmessigheten.

A er tiltalt for forbrytelse mot menneskeheten og krigsforbrytelser, og dette karakteriseres i Ot.prp.nr.8 side 87 som "alvorlige brudd på den internasjonale humanitærretten, dvs. de folkerettslige regler som gjelder i væpnede konflikter". Personer som har gjort seg skyldig i folkemord, forbrytelse mot menneskeheten og krigsforbrytelser, kan ikke ha noen berettiget forventning om å bli dømt etter ordinære straffebestemmelser, siden de uansett risikerer domfelte etter strengere regler ved en internasjonal straffedomstol eller i et tredje land; dette jfr. proposisjonen side 58.

Selv om tilbakevirkningsforbudet gjør at lovbrysterne ikke kan dømmes etter de nye bestemmelsene i straffeloven 2005 kapittel 16, kan de bli tiltalt etter de vanlige straffebestemmelsene, og at de har gjort seg skyldige i alvorlige forbrytelser mot humanitær rett, vil komme til uttrykk i domspremissene og ved straffutmålingen.

Annenvoterende (dommer Skoghøy) var ikke enig med førstevoterende i forhold til Grunnloven § 97 og forbudet mot tilbakevirkning. Han mente Grunnloven § 97 ikke var til hinder for at forholdene i tiltalens post 1 og 2 blir subsumert under straffeloven 2005 § 102 og § 103. Han viste til at det internasjonalt blir lagt ned en betydelig innsats for å strafforfølge folkemord, forbrytelse mot menneskeheten og krigsforbrytelser, og at definisjonen av disse forbrytelsene har ligget fast i lang tid; blant annet i vedtektene for Den internasjonale straffedomstolen, Roma-vedtektene, del 2 artikkel 6, 7 og 8.

Det følger av vedtektene for Det internasjonale straffetribunal for det tidligere Jugoslavia art. 10 at den omstendighet at en handling er blitt straffet her i landet som et ordinært lovbrudd, ikke er til hinder for internasjonal straffeforfølgning etter folkerettens regler.

Dommer Skoghøy uttaler derfor:

---

⁷⁶ Premiss (73) i dommen.

*"Når handlingene på gjerningstidspunktet ikke bare var straffbare etter norsk rett, men også var omfattet av folkerettens definisjon av forbrytelser mot menneskeheten og krigsforbrytelser, og de kan straffeforfølges som sådanne ved en internasjonal domstol, kan jeg vanskelig se at det vil være grunnlovsstridig tilbakevirkning at det ved en pådømmelse ved norske domstoler blir anvendt den samme karakteristik som ville ha blitt benyttet ved en pådømmelse ved en internasjonal domstol."*⁷⁷

De momenter ved handlingene tiltalen gjelder som gjør dem til forbrytelser mot menneskeheten og krigsforbrytelser, vil ved en domfellelse for ulovlig frihetsberøvelse etter straffeloven 1902 § 223 inngå som tungtveiende straffutmålingsmomenter.

Forbudet mot tilbakevirkning i Grunnloven § 97 er begrunnet med forutberegnelighet og skal beskytte mot overgrep og vilkårlighet. Derfor uttaler Skoghøy følgende:

*"Det er vanskelig å se hvilke beskyttelsesverdige interesser som blir skadelidende ved at handlinger som på det tidspunkt de ble foretatt, ikke bare var omfattet av den folkerettslige definisjon av folkemord, forbrytelser mot menneskeheten eller krigsforbrytelser, men også var straffbare etter norsk rett, ved pådømmelse i Norge blir klassifisert i samsvar med den folkerettslige definisjon."*⁷⁸

Avslutningsvis slår dommer Skoghøy fast at det avgjørende for om straffansvaret er foreldet, er om siktelsen av 2.mai 2007 avbrøt foreldelsen. På bakgrunn av at det her var tale om en masseovertredelse, og at siktelsen ble supplert av en mer utførlig begjæring om ransaking og pågripelse som ble utferdiget samme dag som siktelsen, er dommer Skoghøy enig med første-voterende i at siktelsen var tilstrekkelig spesifikk til å avbryte foreldelsen. Siktelsen inneholder videre de hovedsaklige kjennemerker for å anse frihetsberøvelsen som forbrytelser mot menneskeheten og krigsforbrytelser, og det er derfor ikke til hinder for tiltale og domfellelse etter straffeloven 2005 § 102 og § 103, at den fristavbrytende siktelsen gjelder overtredelse av straffeloven 1902 § 223.

Etter stemmegivning avsa Høyesterett denne dom:

1. Påtalemyndighetens anke over lovanvendelsen forkastes.

---

⁷⁷ Premiss (143) i dommen.

⁷⁸ Premiss (145) i dommen.

2. De forhold som i lagmannsrettens domsslutning er henført under straffeloven 2005 § 103, skal under Høyesteretts videre ankebehandling henføres under straffeloven 1902 § 223 annet ledd, jfr. første ledd.

9.4 Vurdering

Hensynet til forutberegnelighet tilsier at lover i utgangspunktet ikke skal kunne anvendes på forbrytelser begått før loven trådte i kraft. Allikevel er det på det rene at de grove forbrytelsene det her er snakk om, gjør det nødvendig å omtale forbrytelsene som det de faktisk er; ikke mord, men folkemord; ikke enkeltstående voldtekter, men del av krigsforbrytelse osv. Internasjonalt er det også klart at folkerettslige prinsipper tilsier at disse forbrytelsene er kjent og anerkjent over mange år, og de som gjør seg skyld i slike overgrep kan ikke forvente å bli straffrie eller få milde straffer, selv om nasjonal lovgivning i det enkelte landet ikke har innført slike bestemmelser før de senere årene.

10 OPPSUMMERING OG VEIEN VIDERE

10.1 Norges framtidige rolle i håndteringen av forbrytelser begått i internasjonale konflikter

Europa er nå vitne til den største flyktningstrømmen siden andre verdenskrig. I Norge har vi lenge diskutert hvorvidt vi skal ta imot 8000 ekstra flyktninger som en følge av dette. Tall hittil i år viser at vi allerede har passert dette antallet med god margin.⁷⁹ Flyktningene fortsetter å strømme til Norge, og foreløpig har norske myndigheter valgt å ikke stenge grensene inn til landet. Hvor dette ender, er det ingen av oss som vet, men i kjølvannet av en slik katastrofe, er det klart at også overgripere gjemmer seg blant de som har et reelt beskyttelsesbehov.

Med det nye kapittel 16 i straffeloven, mener jeg vi er godt rustet til å håndtere de sakene som måtte komme som en konsekvens av denne enorme flyktningstrømmen. Vi har et solidarisk og internasjonalt ansvar for disse kvinnene. De fortjener oppreisning for det de har vært utsatt for, og forbrytere skal ikke regne med at de kan gå straffrie i Norge. Seksualisert vold er grovt, og definert som mishandling på linje med annen tortur både i nasjonalt regelverk og i internasjonale konvensjoner. Dette må gjenspeiles i straffene som utmåles.

---

⁷⁹ IMDI, *18.000 flyktninger må bosettes i 2016, 06.11.2015*, (2015)

10.2 "Flukten fortsetter for mange kvinner"⁸⁰

I månedsavisen Ny Tid skriver Ann-Magritt Austenå og Jon Ole Martinsen fra NOAS (Norsk organisasjon for asylsøkere) en kommentar, som handler om kvinner på flukt.

"Mange kvinner kan oppleve flukten som å gå fra asken til ilden. De var ikke trygge der de var, men hadde i det minste kjente rundt seg. Under flukten er mange et lett bytte for overgrepere. Mange føler seg heller ikke trygge etter at de har kommet til Norge."

Kommentaren ble skrevet etter konferansen om kvinners situasjon under flukt, som ble arrangert på det svensk - norske Kulturcenteret Voksenåsen i Oslo. Mange reagerer på at de fleste på flukt er menn, men dette er både kulturelt og sosialt betinget. I mange kulturer er det mannen som er hovedforsørger. Kvinnene har ikke ressurser til å flykte. Det vil være menn som bestemmer hvem i familien som legger ut på flukten. Mange av fluktrutene til Europa går gjennom områder som er kontrollert av militsgrupper, islamister og andre kriminelle. Her er kvinner særlig utsatt for overgrep.

"Et av de viktigste rådene eritreiske kvinner gir hverandre, er å få med seg p-piller på flukt. Da vil de i det minste unngå å bli gravide."

Mange kvinner sliter med skam og traumer etter overgrep og misbruk de kan ha blitt utsatt for både før, under og etter flukten. Det er vanskelig å fortelle om overgrepene, og når de endelig forteller om det, svekker det grunnlaget deres for opphold på grunn av manglende troverdighet. Hvorfor fortalte du ikke om dette tidligere?

Seksuelle overgrep mot kvinner privatiseres og omtales som enkeltstående, kriminelle handlinger, utført av tjenestemenn som har gått utenfor sine fullmakter, i stedet for å bli definert som tortur. Det er derfor grunnleggende viktig å ha et kjønnsperspektiv i alle ledd av asyl- og flyktningsarbeidet. I mottak og registrering, i saksbehandling, i bosetting og i integreringsarbeidet.

"Kvinner må bli sett, møtt og forstått for å kunne avslutte flukten og starte et nytt og trygt liv i Norge."

---

⁸⁰ Ny Tid Oktober 2015 nr 27 s. 3

10.3 Fokus for framtida - Norge som en del av verden

Anette Bringedal Houg, rådgiver og forsker, har i en artikkel i Bistandsaktuelt tatt for seg seksualiserte overgrep i krig. Hun mener at Norge og andre vestlige myndigheter i større grad bør bidra med personell i FN-operasjoner. I motsatt fall varer operasjonene lenger og vi tillater at det skjer uakseptable, unødvendige og uunngåelige overgrep. Houg har skrevet en avhandling om hva som har gjort overgripere til nettopp det de er. Ved å studere rettsutskrifter fra det internasjonale tribunal i Haag, har hun forsøkt å finne forklaringer på hva som gjorde at enkelte soldater ble overgripere under krigen i Bosnia. Ved å dele overgripere inn i fem ulike identitetskategorier, forsøker hun å finne ut hvorfor den enkelte gruppen begikk overgrep. Som en introduksjon til artikkelen sin, skriver hun følgende:

*"Når vi hører og leser krigshistorier om tre år gamle jenter som voldtas analt og vaginalt til de dør, om jenter som brukes som sexslaver og om kvinner og jenter som føder sine voldtektsmenns barn og støtes ut av sine lokalsamfunn – så må vi huske at dette er opplevelser som noen overlever med, hele sitt liv."*⁸¹

Dette er et viktig utgangspunkt; også i min oppgave. Det er ingen selvfølge at de som utsettes for slike overgrep omkommer som en direkte følge av det. Mange av dem overlever, og må leve videre med de traumene de har vært utsatt for. Et fungerende rettssystem er noe av det som kanskje kan gi disse kvinnene en slags oppreisning.

I denne oppgaven har jeg forsøkt å belyse den internasjonale utviklingen i forhold til anerkjennelse av seksualisert vold som strategisk våpen i krig. Jeg har også sett på utviklingen nasjonalt. Det globale perspektivet har vært med meg hele veien, og selv om jeg mener seksualisert vold hadde fortjent en egen bestemmelse i den nye straffeloven, er vi atskillig bedre forberedt til å håndtere disse sakene nå enn vi var før kapittel 16 i den nye straffeloven trådte i kraft. I et internasjonalt perspektiv, bør vi bestrebe oss på en åpen og grundig prosess rundt disse sakene. Det er ingen tvil om at det internasjonalt er en lang vei å gå i forhold til å forhindre bruken av seksualisert vold i krig. Det ser vi ikke minst i forhold til pågående konflikter, der både ISIL og Boko Haram er kjente eksempler på at seksualisert vold er en strategisk del av krigføringen. Det skaper frykt og bryter ned moralen i samfunnet. Maktesløse står for eldre, partnere og hele lokalsamfunn tilbake når disse jentene og kvinnene kidnappes for å brukes både som hushjelpere og sexslaver. Avsløringene av ISIL sine prislister på kvinner, som omsettes på egne markeder, tok denne grusomheten til nye høyder. Jo yngre jentene er, desto

---

⁸¹ Bistandsaktuelt, Houge, Anette Bringedal, *Seksualiserte overgrep i krig*, 19.04.2015, (2015)

bedre pris får selger for dem. Det finnes åpenbart ikke grenser for hva enkelte grupper vil til-
late seg i kjølvannet av en væpnet konflikt. Det er viktig at vi i Norge er med på å markere
avstand til denne formen for overgrep i krig. Seksualisert vold er et strategisk våpen i krig; på
lik linje med andre våpen brukt i væpnede konflikter. Forskjellen på andre våpen og dette
våpenet, er at det krenker kvinner og jenter på en særdeles brutal og intim måte.

Litteraturliste

Juridisk faglitteratur

Edited by de Brouwer, Anne-Marie, Charlotte Ku,
Renèe Römken and Larissa van den Herik

*Sexual Violence as an
International Crime:
Interdisciplinary Approaches*
Intersentia Publishing Ltd. 2012
Kapittel 5-7

MacKinnon, Catharine

*Creating International Law.
Gender as a New Paradigm.*
(Red.) Balliet, C.M., Non-State
Actors, Soft Law and Protective
Regimes. From the Margins 2012
ss. 17-31

Eboe-Osuji, Chile

*International Law and Sexual
Violence in Armed Conflicts*
Martinus Nijhoff Publishers 2012

Gardam, Judith G. and Michelle J. Jarvis

*Women, Armed Conflict and
International Law*
Kluwer Law International 2001

Lover

1814 Lov 17.mai 1814 Grunnloven

1902 Lov 22.mai 1902 nr.10 Straffeloven

1999 Lov 21.mai 1999 nr.30 Menneskerettsloven

2005 Lov 20.mai 2005 nr.28 Straffeloven

2008 Lov 15.mai 2008 nr.35 Utlendingsloven

Forarbeider

NOU 2007/2008: 8	<i>Ny straffelov</i>
Ot.prp. nr. 8 (2007/2008)	<i>Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 mv.</i>
Innst.O. nr. 29 (2007/2008)	<i>Innstilling fra Justiskomiteén</i>

Konvensjoner

Folkemordkonvensjonen	Folkemordkonvensjonen, FNs generalforsamling 1948
EMK	Den europeiske menneskerettighetskonvensjon, Roma 1950
SP	FNs internasjonale konvensjon om sivile og politiske rettigheter FNs generalforsamling, 1976 (i kraft)
CEDAW	Kvinnekonvensjonen, FNs generalforsamling 1979
Barnekonvensjonen	Barnekonvensjonen, FNs generalforsamling 1989
Roma-vedtektene	Roma-vedtektene, ICC 1998

Resolusjoner fra FN

Resolusjon 1325	Resolusjon 1325 fra FNs sikkerhetsråd om <i>Kvinner, fred og sikkerhet</i> , 2000
Resolusjon 1820	Resolusjon 1820 fra FNs sikkerhetsråd om <i>Seksualisert vold som våpen i krig</i> , 2008
Resolusjon 1888	Resolusjon 1888 fra FNs sikkerhetsråd om <i>Seksualisert vold og praktiske strukturer</i> , 2009

Generelle anbefalinger fra kvinnekomitéén

Gen.rec.19	Generell anbefaling nr.19 om <i>Vold mot kvinner</i> , 1992
------------	---

Gen.rec.30

Generell anbefaling nr.30 om *Kvinner i konflikt - forebygging, i konflikt og i tiden etter konflikt*, 2015

Dommer fra ICTY, ICTR og ICC

- ICTR v. Akayesu   The International Criminal Tribunal of Rwanda, 1.juni 2001 (ICTR-96-4)
<http://www.uniurb.it/scipol/prelli/9%20Akayesu.pdf>
<http://www.unictr.org/en/cases/ictr-96-4>
- ICC v. Lubanga   The International Criminal Court, 14.mars 2012 (ICC-01/04-01/06)
http://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/situations%20and%20cases/situations/situation%20icc%200104/related%20cases/icc%200104%200106/Pages/democratic%20republic%20of%20the%20congo.aspx
- ICC v. Al Bashir   The International Criminal Court, 12.juni 2010 (ICC-02/05-01/09)
http://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/situations%20and%20cases/situations/situation%20icc%200205/related%20cases/icc02050109/Pages/icc02050109.aspx
- ICC v. Bemba   The International Criminal Court, 12. og 13.november 2014 (ICC-01/05 -01/08)
http://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/situations%20and%20cases/situations/situation%20icc%200105/related%20cases/icc%200105%200108/Pages/case%20the%20prosecutor%20v%20jean-pierre%20bemba%20gombo.aspx
- ICC v. Kony and Otti   The International Criminal Court, 13.oktober 2005 (ICC-02/04-01/05)
http://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/situations%20and%20cases/situations/situation%20icc%200204/related%20cases/icc%200204%200105/Pages/uganda.aspx
- ICTY v. Krajisnik   The International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia,

17.mars 2009 (IT-00-39-A)
<http://www.icty.org/cases/party/709/4>

ICTR v. Karemera
et al.

The International Criminal Tribunal for Rwanda, 29.september
2014 (ICTR-98-44)
<http://www.unictr.org/en/cases/ictr-98-44>

ICC v. Katanga and
Chui

The International Criminal Court, 7.mars 2014(ICC-01/04-
01/07)
http://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/situations%20and%20cases/situations/situation%20icc%200104/related%20cases/icc%200104%200107/Pages/democratic%20republic%20of%20the%20congo.aspx

ICTR v. Bagosora
et al.

The International Criminal Tribunal for Rwanda, 8.mai 2012
(ICTR-98-41)
<http://www.unictr.org/en/cases/ictr-98-41>

ICTR v. Gacumbitsi

The International Criminal Tribunal for Rwanda, 7.juli 2006
(ICTR-01-64)
<http://www.unictr.org/en/cases/ictr-01-64>

ICTY v. Brodanin

The International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia,
3.april 2007 (IT-99-36)
<http://www.icty.org/cases/party/673/4>

ICTY v. Pavkovic

The International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia,
2005 (IT-03-70)
<http://www.icty.org/cases/party/743/4>

ICTY v. Stakic

The International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia,
2006 (IT-97-24)
<http://www.icty.org/cases/party/782/4>

Høyesterettsdommer

Rt. 2010 - 1445

HR - 2010 - 1473 - U

Rt. 2010 - 40

Rt. 2015 - 155

Nettressurser (funnet i perioden august-november 2015)

Utlendingsdirektoratet	https://www.udiregelverk.no/no/rettskilder/internasjonale-konvensjoner-og-avtaler/1998-07-17/
Utlendingsdirektoratet	https://www.udiregelverk.no/no/rettskilder/internasjonale-konvensjoner-og-avtaler/1948-12-09/
Regjeringen	https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/jd/vedlegg/hoeringer/hoingsnotatfolkemordkrigsforbrytelser.pdf
Bistandsaktuelt	http://www.bistandsaktuelt.no/arkiv-kommentarer/meninger---tidligere-ar/2009/seksualiserte-overgrep-i-krig/
FN	http://www.fn.no/Tema/Folkerett/Hva-er-folkerett
Røde Kors	https://www.rodekors.no/vart-arbeid/folkerett/regler_i_krig/ihr-prinsipper/
FN	http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/platform/
FN	http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Women/15YearReviewofVAWMandate.pdf
FOKUS	http://www.fokuskvinner.no/no/Tema/Kvinner-og-vapnet-konflikt/Hvorfor-er-det-behov-for-resolusjon-1325/Resolusjon-1889/#
FNs sikkerhetsråd	http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/CAC%20S%20RES%201820.pdf
FOKUS	http://www.fokuskvinner.no/PageFiles/3456/1888.pdf

- FOKUS <http://www.fokuskvinner.no/no/Tema/Kvinner-og-vapnet-konflikt/Hvorfor-er-det-behov-for-resolusjon-1325/Resolusjon-1820/>
- Dagbladet http://www.dagbladet.no/2014/05/16/nyheter/syria/norske_islamister/utenriks/isil/33309054/
- ICC E-post fra Erin Gallagher, ICC, 15.11.2015
- Integrerings- og mangfoldsdirektoratet <http://www.imdi.no/no/Nyheter/2015/18-000-flyktninger-mabosettes-i-2016-21-000-i-2017/>

Aviser

- Austenå, Ann-Magritt og Jon Ole Martinsen (NOAS) Ny Tid Oktober 2015 nr 27 s. 3

Intervju

- Sigurd Moe, Seksjonsleder for internasjonale Forbrytelser, Kripos, 27.10.2015
- Marit Formo, Statsadvokat i Telemark, 24.11.2015

